

CONLATIO OCTAVA QUAE EST SECUNDA SERENI ABBATIS
De principatibus

ACHTSTE GESPREK, TWEEDE VAN ABT SERENUS:
De heerschappijen

I.	De humanitate abbatis Sereni	1.	De gastvrijheid van abt Serenus
II.	Propositio de diuersitate nequitiarum caelestium	2.	Vraagstelling omtrent de verscheidenheid onder de boze geesten
III.	Responsio de multiplici esca scripturarum sanctarum	3.	Antwoord. De veelvuldige spijs van de heilige Schriften
IV.	De gemina sententia super intellectu scripturarum sanctarum	4.	De mogelijkheid van twee meningen bij het verstaan van de heilige Schrift
V.	De eo quod proposita quaestio inter illa quae medie tenenda sunt debeat accipi	5.	De gestelde vraag behoort tot de dingen die niet geheel zijn uitgemaakt
VI.	De eo quod nihil a deo malum creatum sit	6.	Niets is door God slecht geschapen
VII.	De initio principatum seu potestatum	7.	De oorsprong van de Heerschappijen of Machten
VIII.	De lapsu diaboli et angelorum	8.	De val van de duivel en zijn engelen
IX.	Obiectio, quod ruina diaboli a deceptione Euae principium sumpserit	9.	Een opwerping: De val van de duivel begon bij de verleiding van Eva
X.	Responsio de initio lapsus diaboli	10.	Antwoord omtrent het begin van de val van de duivel
XI.	De eius qui decipit siue qui decipitur poena	11.	Bedrieger en bedrogene worden beiden gestraft
XII.	De constipatione daemonum et inquietudine quam in hoc aere semper exercent	12.	Het samendringen en het gewoel van de duivels in de lucht
XIII.	De eo quod impugnationem, quam erga homines inpendunt, etiam aduersum se conmueant contrariae potestates	13.	De boze engelen staan onderling even vijandig tegenover elkaar als zij staan tegenover de mensen
XIV.	Vnde factum sit ut potestatum seu principatum nomina spiritalia nequitiae sortirentur	14.	Waarom de boze geesten de naam van machten of heerschappijen gekregen hebben
XV.	De eo quod non sine causa sanctis caelestibus que uirtutibus angelorum siue archangelorum nomina sint indita	15.	Aan de heilige, hemelse krachten zijn niet zonder reden de namen van engelen of aartsengelen gegeven
XVI.	De subiectione daemonum, quam suis principibus praebent, fratris uisione perspecta	16.	Dat de duivels hun vorsten onderdanigheid bewijzen, zoals blijkt uit het visioen van een der broeders
XVII.	De eo quod singulis hominibus duo angeli semper adhaereant	17.	Ieder mens wordt steeds door twee engelen vergezeld
XVIII.	De differentia nequitiae, quae aduersis spiritibus inest, per duos philosophos adprobata	18.	Het verschil in boosheid bij de helse geesten wordt bevestigd door het getuigenis van twee wijsgeren
XIX.	De eo quod daemones nihil aduersus homines praeualeant, nisi eorum prius mentes obsederint	19.	De duivels vermogen niets tegen de mensen, als zij zich niet eerst meester maken van hun geest
XX.	Interrogatio de apostatis angelis, qui in Genesi cum filiabus hominum concubuisse dicuntur	20.	Een vraag omtrent de afvallige engelen, waarvan in het Boek der Schepping wordt verhaald, dat zij omgang hadden met de dochters der mensen
XXI.	Absolutio propositae quaestionis	21.	Antwoord op de gestelde vraag
XXII.	Obiectio, quemadmodum generi Seth cum filiabus Cain profana conmixtio ante interdictum legis potuerit inputari	22.	Opwerping: Kon men de kinderen van Set hun vereniging met de dochters van Kain wel aanrekenen vóór het verbod van de Wet?
XXIII.	Responsio, quod naturali lege ab initio homines iudicio seu poenae fuerunt obnoxii	23.	Antwoord: Van het begin af waren de mensen onderhevig aan oordeel of straf krachtens de natuurwet
XXIV.	De eo quod iuste puniti sunt qui ante diluuium peccaverunt	24.	Terecht werden degenen gestraft die vóór de zondvloed zondigden
XXV.	De diabolo quod dicitur in evangelio quomodo intellegendum sit: quia mendax est et pater eius	25.	Hoe men verstaan moet wat het Evangelie van de duivel zegt: quia mendax est et pater eius

I. DE HUMANITATE ABBATIS SERENI

1. Consummatis
quae diei sollempnitas exigebat
et ecclesiae congregatione dimissa
reuersi ad cellam senis
refecti primum lautissime sumus.

1. DE GASTVRIJHEID VAN ABT SERENUS

1. Toen na afloop
van wat de plechtigheid van de dag eiste,
de gemeenschap uit de kerk was heengegaan,
keerden wij terug naar de cel van de grijsaard.
Eerst genoten wij een voortreffelijke maaltijd.

nam
 pro muria,
 quae
 superiecta olei gutta
 cotidianae refectiōni
 solebat
 adponi,
 modicum liquaminis miscuit
 et olei quiddam
 solito propensius
 superfudit.

nam
 illam olei guttam
 ob hoc
 unusquisque
 cotidie refecturus
 instillat,
 non ut eius ex hoc gustu
 quandam percipiat suavitatem
 (quippe cuius tantus est modus,
 ut uix
 ipsius gutturis ac faucium meatus
 non dicam linire,
 sed pertransire sufficiat),
 sed ut hoc usu
 iactantiam cordis,
 quae pro abstinentia districtiore
 blande solet
 ac latenter
 inreperere,
 et stimulos elationis
 obtundat,
 quia
 quanto abstinentia ipsa
 occultius exercetur
 nullo que hominum teste perficitur,
 tanto subtilius
 occultatorem suum
 temptare non desinit.

2. deinde
 adposuit salem frictum,
 oliuas ternas:
 quibus post haec superintulit
 canistrum
 habens cicer frictum
 quod illi *trogalia* uocant,
 ex quibus
 quina tantum sumpsimus grana,
 myxaria bina,
 caricis singulas.

hunc enim numerum
 in illa heremo
 quemquam excessisse
 culpabile est.

qua refectiōne transacta
 repromissam quaestioniōis absolutiōnem

In plaats van de pekkel
 die hij -
 onder toevoeging van een druppel olie -
 gewoon was
 bij zijn dagelijkse maaltijd
 te gebruiken,
 had hij een klein sausje gemaakt
 en de olie
 wat overvloediger
 toegevoegd.

Die druppel olie

sprenkelt
 iedereen
 altijd op zijn maaltijd,
 niet om enig genoegen te hebben
 van de smaak ervan;
 want het is zo weinig
 dat het nauwelijks
 de wegen van mond en keel
 kan passeren,
 laat staan zacht maken;
 doch men doet het om daardoor
 de ijdelheid
 te ontzenuwen
 die bij stengere onthouding
 ongemerkt
 en vleierend pleegt
 binnen te komen;
 het is tegen de prikkels van de hoogmoed.
 Want
 hoe meer de onthouding
 in het verborgen beoefend wordt,
 zonder dat een mens er getuige van is,
 des te subtieler bekoring
 bezorgt zij voortdurend
 aan degene die haar verbergt.

2. Voorts
 zette hij ons geroosterd zout voor,
 met voor elk drie olijven.
 Vervolgens nog
 een mandje
 met geroosterde grauwe erwten,
 die zij *trogalia* noemen.
 Wij namen er
 maar vijf van,
 alsmede ieder twee pruimen
 en één vijg.

Dit getal
 te boven gaan
 zou in die woestijn
 een zonde zijn.

Toen wij na deze maaltijd
 hem opnieuw begonnen te vragen

cum repscere coepissemus,
 proferte,
 inquit senex,
 interrogationem uestram,
 cuius in hanc horam
 distuleramus indaginem.

om de beloofde bespreking van onze vraag,
 zei de grijsaard:
 Zet uw kwestie
 uiteen,
 waarvan wij het onderzoek
 tot nu hebben uitgesteld.

II. PROPOSITIO DE DIUERSITATE NEQUITIARUM CAELESTIUM

Tum Germanus:

Vnde, quaesumus,
 tanta uarietas
 aduersariarum potestatum
 contra hominem
 ac diuersitas ista
 processit,
 quam beatus apostolus
 ita dinumerat:

*non est nobis conluctatio
 aduersus carnem et sanguinem,
 sed aduersus principatus,
 aduersus potestates,
 aduersus mundi rectores tenebrarum harum,
 contra spiritalia nequitiae in caelestibus,*

et iterum:

*neque angeli
 neque principatus,
 neque uirtutes
 neque creatura alia
 poterit nos separare
 a caritate dei
 quae est in Christo Iesu domino nostro?*

unde ergo
 tantae malitiae
 aemula nobis
 emersit
 aduersitas?

an ad hoc
 potestates istas
 a domino conditas esse
 credendum est,
 ut his
 contra hominem
 gradibus atque ordinibus
 militarent?

2. VRAAGSTELLING OMTRENT DE VERSCHIEDENHEID ONDER DE BOZE GEESTEN

Toen sprak Germanus:

Waar komt
 de zo grote verscheidenheid
 en menigvuldigheid
 vandaan
 van de vijandige machten
 die tegenover de mens staan,
 waarvan de zalige Apostel
 de volgende opsomming geeft:
*Onze strijd gaat
 niet tegen vlees en bloed,
 maar tegen de heerschappijen,
 tegen de machten,
 tegen de wereldheersers van deze duisternis,
 tegen de boze geesten in de hemelen (Ef. 6,12).*

En nogmaals:

*Engelen
 noch heerschappijen
 noch krachten,
 noch enig ander schepsel
 is bij machte om ons te scheiden
 van de liefde Gods,
 die is in Christus Jesus, onze Heer (Rom. 8,38-39).*

Waar komt toch
 dat leger van tegenstanders
 vandaan,
 najverig op ons
 en zo vol boosheid?

Moet men geloven
 dat die machten
 dáártoe
 door de Heer geschapen zijn
 dat zij
 egen de mens
 in hun graden en rangen
 zouden strijden?

III. RESPONSIO DE MULTIPLICI ESCA SCRIPTURARUM SANCTARUM

1. Serenus:

Diuiinarum scripturarum auctoritas
 de his
 in quibus nos uoluit erudire

3. ANTWOORD. DE VEELVULDIGE SPIJS VAN DE HEILIGE SCHRIFTEN

1.

Het gezag van de goddelijke Schrift
 heeft van de waarheden
 die zij ons wil leren,

quaedam
 etiam his
 qui acumine ingenii carent
 tam lucide et euidenter
 effata est,
 ut non solum
 nulla occultioris sensus obscuritate
 uelentur,
 sed
 ne ullo quidem patrocínio interpretationis
 indigeant
 et in superficie uocis ac litterae
 suos intellectus ac sententias
 praeferant:

quaedam uero
 ita contacta
 et quibusdam sunt obscurata mysteriis,
 ut in eorum discussione et intellectu
 inmensum nobis exercitium campum
 ac sollicitudinis reseruent.

2. quam rem
 multas ob causas
 deum dispensasse
 manifestum est:

primum
 ne
 sacramenta diuina
 nullum habentia
 spiritalis intellectus uelamen
 obductum
 cunctis hominibus,
 id est tam fidelibus quam profanis
 aequali scientia et notitia
 panderentur
 et per hoc
 inter inertes ac studiosos
 nulla esset
 uirtutis prudentiae que
 distantia,

tum
 ut
 etiam inter ipsos domesticos fidei,
 dum intellectuum spatia
 coram eis inmensa tenduntur,
 esset
 in quibus
 et desidiosorum
 argueretur
 ignauia
 et studiosorum
 alacritas atque industria
 probaretur.

3. ideo que

bepaalde,
 ook voor hen
 die een scherp verstand missen,
 helder en duidelijk
 gezegd,
 die
 niet door de duisternis van een geheimere zin
 zijn versluisd
 en
 geen enkele hulp van uitleg
 nodig hebben:
 waarvan woord en letter onmiddellijk
 de zin en de betekenis
 geven.

Andere zijn daarentegen
 zo bedekt
 en vol geheime duisternis,
 dat ze voor het onderzoek en het begrip
 een heel veld openen
 van oefening en inspanning.

2. Het is duidelijk
 dat God dit
 om vele redenen
 zo geordend heeft.

Ten eerste
 mochten de goddelijke geheimen
 niet
 doordat zij
 door geen sluier van een geestelijke zin
 verborgen zouden worden,
 gelijkelijk blootliggen
 voor de kennis en het begrip
 van alle mensen,
 gelovigen en profanen;
 zodoende
 zou er geen verschil
 in deugd en verstandigheid
 bestaan
 tussen de luien en de ijverigen.

Voorts
 met het oog op
 de gelovigen zelf:
 doordat onmetelijke gebieden
 voor hun begrip openliggen,
 kan
 nu
 de luiheid
 van de werkelozen
 worden aangeklaagd
 en het vuur en de ijver
 van de werkers
 erkend.

3. In dit verband

satis proprie
 scriptura diuina
 agro opimo ac fertili
 comparatur,
 qui
 cum multa gignat ac proferat
 quae ad hominum uictum
 sine aliqua ignis coctione
 proficiant,
 quaedam
 nisi prius flammae calore
 mitigata atque mollita
 omnem asperitatem
 suae deposuerint cruditatis,
 uel incongrua
 usibus humanis
 uel noxia sentientur.

nonnulla uero
 ita utrique usui apta nascuntur,
 ut
 nec
 incocta
 sua cruditate
 displiceant uel offendant
 et tamen
 ignis calore decocta
 salubriora reddantur.

plura quoque
 ad escam tantummodo
 inrationabilium iumentorum et animalium
 uel ferarum ac uolucrum
 proferuntur,
 cibis hominum
 minime profutura,
 quae
 etiam in sua asperitate manentia
 absque ulla ignis confectione
 uitalem iumentis conferunt
 sanitatem.

4. quam rationem
 satis euidenter aspiciamus
 in hoc uberrimo
 spiritalium scripturarum
 paradiso contineri,
 in quo
 ita quaedam
 significatione litterae
 plana ac luculenta
 resplendent,
 ut,
 cum sublimiore interpretatione non egeant,
 simplici tantum litterae sono
 abunde
 pascant ac nutrant audientes,
 ut est illud:
audi, Israel,

kan men de goddelijke Schrift
 heel juist
 vergelijken
 met een vruchtbaar land.
 Dit
 brengt veel voort
 wat zonder enige toebereiding door het vuur
 de mensen tot voedsel
 kan dienen;
 maar bepaalde dingen
 zouden ongeschikt
 of schadelijk blijken
 voor menselijk gebruik
 als ze niet eerst door de hitte van de vlammen
 zacht en week werden gemaakt
 en de hardheid
 van hun rauwe toestand verloren.

Er groeien echter ook dingen
 die voor beiderlei gebruik geschikt zijn:
 die
 ongekookt,
 rauw,
 niet
 onaangenaam zijn of slecht bekomen,
 maar die op het vuur gekookt
 toch
 gezonder worden.

Heel wat, ten slotte,
 dient slechts
 tot voedsel
 aan de redeloze beesten, de lastdieren,
 de wilde dieren, de vogels;
 dat voor mensen
 niet eetbaar is,
 maar dat
 aan de dieren,
 zo rauw als het is
 en niet door het vuur bereid,
 kracht en gezondheid geeft.

4. Deze situatie
 zien we duidelijk
 in het welige
 paradijs
 der gewijde Schriften.

Sommige dingen
 schitteren daar,
 in hun letterlijke zin,
 klaar en helder
 :
 ze hebben geen hogere uitleg nodig,
 maar enkel eenvoudig letterlijk genomen
 weiden en voeden ze de hoorders
 overvloedig.
 Dat is bijvoorbeeld dit:
Hoor, Israël;

*dominus deus tuus
dominus unus est,*

et:

*diliges dominum deum tuum
ex toto corde tuo,
et ex tota anima tua,
et ex tota uirtute tua.*

quaedam autem
si allegorica explanatione
extenuata non fuerint
et spiritalis ignis examinatione
mollita,
nullo modo
ad salutarem interioris hominis cibum
sine corruptionis labe
peruenient
magis que
ex eorum perceptione
laesio
quam utilitas aliqua
subsequetur,
ut est illud:

*sint lumbi uestri praecincti
et lucernae ardentes,*

et:

*qui non habet gladium,
uendat tunicam suam
et emat sibi gladium,*

et:

*qui non accipit crucem suam
et sequitur me,
non est me dignus.*

5. quod
quidam districtissimi monachorum,
habentes
*quidem zelum dei,
sed non secundum scientiam,*
simpliciter intellegentes
fecerunt sibi cruces ligneas
eas que iugiter umeris circumferentes
non aedificationem,
sed risum
cunctis uidentibus intulerunt.

nonnulla uero
ad utramque perceptionem,
id est
tam historicam
quam allegoricam
ita conmode ac necessarie capiuntur,
ut utraque explanatio
uitales sucos animae
subministret,
ut est illud:

*si quis te percusserit in dextera maxilla tua,
praebe illi et alteram,*

et:

cum persequuntur uos in ciuitate ista,

*de Heer uw God
is de enige Heer;*

en:

*Gij zult de Heer uw God beminnen
met geheel uw hart,
geheel uw ziel,
en met geheel uw kracht (Dt. 6,4.5).*

Andere dingen echter zouden,
als ze niet door een allegorische uitleg
werden verfijnd
en door een onderzoek met geestelijk vuur
verzacht,
de inwendige mens
volstrekt geen gezonde spijs
bieden
zonder bederf,
en het eten ervan
zou eerder
schade
tot gevolg hebben
dan nut.

Dat is bijvoorbeeld dit:

*Houdt uw lenden omgord
en de lampen brandend (Lc. 12,35);*

en:

*Laat hij die geen zwaard bezit,
zijn mantel verkopen
en zich een zwaard aanschaffen (Lc. 22,36).*

En:

*Wie zijn kruis niet opneemt
en Mij volgt,
is Mij niet waardig (Mt. 10,38).*

5. Enkele van de strengsten onder de monniken,
die wel hadden
*een ijver voor God,
maar niet gepaard aan inzicht (Rom. 10,2),*
hebben dit laatste woord
heel naïef opgevat
en zich houten kruisen gemaakt,
die ze voortdurend op hun schouders meedroegen,
niet tot stichting
maar voor de lachlust
van allen die het zagen.

Bepaalde dingen
zijn geschikt voor beiderlei gebruik:
men kan ze passend en natuurlijk
zowel historisch
als allegorisch
nemen:
beide soorten van uitleg
schenken
levenssappen aan de ziel.
Dat is bijvoorbeeld dit:

*Als iemand u op de rechterwang slaat,
keer hem dan ook de andere toe (Mt. 5,39).*

En:

Wanneer men u in de ene stad vervolgt,

fugite in aliam,

et:

*si uis perfectus esse,
uade
uende omnia quae habes
et da pauperibus,
et habebis thesaurum in caelo,
et ueni
sequere me.*

6. producit sane
et faenum iumentis,
quibus pabulis
omnes scripturarum repleti sunt campi,
simplicem scilicet
puram que
narrationem historicae lectionis,
qua simpliciore quique
ac minus capaces
perfectae et integrae rationis,
de quibus dicitur:
*homines et iumenta
saluabis domine,*
secundum status
ac mensurae suae condicionem
ad opus tantum et laborem
actualis uitae
uegetiores robustiores que
reddantur.

IV. DE GEMINA SENTENTIA SUPER INTELLECTU SCRIPTURARUM SANCTARUM

1. Quamobrem de his,
quae aperta explanatione prolata sunt,
nos quoque constanter possumus definire
audenter que nostram proferre sententiam.

ea uero,
quae
meditationi et exercitio nostro reseruans
obtectis sanctis scripturis
spiritus diuinus
inseruit,
quibusdam ea uolens
indiciis et opinionibus
colligi,
ita pedetemptim debent
caute que
conferri,
ut sit eorum adsertio uel confirmatio
in disputantis
uel suscipientis
arbitrio
conlocata.

2. nonnumquam enim
cum super una re

vlucht dan naar een andere (Mt. 10,23).

En:

*Wilt ge volmaakt zijn,
ga,
verkoop al wat ge bezit
en geef het aan de armen;
daarmee zult ge een schat in de hemel bezitten.
En kom dan terug
om Mij te volgen (Mt. 19,21).*

6. Ten slotte
brengt het land van de Schriften
ook *gras voor de dieren*
voort (Ps. 104,14);
daarvan staat het overal vol,
namelijk de eenvoudige,
louter historische verhalen.
De meer eenvoudigen,
die minder in staat zijn
het volmaakte en volledige te begrijpen,
van wie gezegd wordt:
*Mensen en dieren
zult Gij redden, Heer (Ps. 36,7),*
vinden hierin,
in overeenstemming met hun staat
en hun vermogen,
slechts kracht en energie
voor de werken en de inspanning
van het actieve leven.

4. DE MOGELIJKHEID VAN TWEE MENINGEN BIJ HET VERSTAAN VAN DE HEILIGE SCHRIFT

1. Over de dingen dus
die openlijk zijn uitgesproken,
kunnen ook wij ons standpunt met zekerheid bepalen
en met durf geven.

Maar de dingen
die
de goddelijke Geest
verborgen in de heilige Schrift
heeft geplaatst,
te onzer overweging en onderzoeking,
en waarvan Hij wilde dat wij er
slechts door bepaalde sporen en vermoedens
toe zouden concluderen:
die moet men voorzichtig,
stapje voor stapje,
bespreken,
zodat de aanvaarding en bevestiging ervan
een kwestie blijft
van het eigen oordeel
van hem die luistert,
zoals zij het is voor hem die spreekt.

2. Inderdaad kan men soms,
wanneer er over een zaak

diuersa promatur sententia,
 potest utraque rationabilis iudicari
 et sine detrimento fidei
 uel fixe
 uel medie suscipi,
 id est
 ut ei
 nec plena credulitas
 nec absoluta refutatio deputetur
 priori que
 sequens opinio derogare non debeat,
 cum neutra earum
 fidei inueniatur obsistere.

quale est illud,
 quod Helias
 uenerit in Iohanne
 et iterum
 sit aduentum domini praecursurus,
 et
 de abominatione desolationis,
 quod steterit in loco sancto
 per illud simulacrum Iouis
 quod Hierosolymis in templo positum
 legimus
 et iterum stare habeat in ecclesia
 per aduentum Antichristi,
 illa que omnia
 quae in euangelio sequuntur,
 quae et inpleta ante captiuitatem Hierosolymorum
 et in fine mundi huius
 intelleguntur inplenda.

e quibus
 neutra opinio in pugnat aliam
 nec sequentem
 prior intellectus euacuat.

verschillende opinies te berde worden gebracht,
 ze allebei redelijk achten
 en ze zonder schade voor het geloof
 ofwel vast aannemen
 ofwel in het midden laten,
 dat wil zeggen
 dat men ze
 noch geheel gelooft
 noch volstrekt verwerpt:
 de ene opinie
 doet dan geen afbreuk aan de andere,
 aangezien zij geen van beide
 met het geloof in strijd blijken.

Zodanig is bijvoorbeeld de kwestie
 dat Elia
 gekomen is in Johannes
 en dat hij nogmaals
 aan de komst van de Heer zal voorafgaan;

de kwestie van de *gruwel der verwoesting*,
 welke op de heilige plaats heeft gestaan
 door het beeld van Juppiter
 dat, zoals we lezen,
 te Jerusalem in de tempel werd geplaatst,
 en welke opnieuw zal staan in de Kerk
 door de komst van de Antichrist.
 Alles voorts
 wat er in het evangelie volgt,
 kan men verstaan
 als vervuld bij de inname van Jerusalem
 of als te vervullen bij het einde van de wereld.

In deze kwesties
 is de ene opinie niet strijdig met de andere,
 maakt de eerste wijze van verstaan
 de tweede niet zinloos.

V. DE EO QUOD PROPOSITA QUAESTIO INTER ILLA QUAE MEDIE TENENDA SUNT DEBEAT ACCIPI

Et idcirco
 proposita a uobis quaestio
 licet non satis
 uideatur
 nec frequenter
 inter homines
 uentilata
 nec apud plurimos pateat,
 et ex hoc ipso
 apud aliquos
 ea quae proferemus
 forsitan
 uideantur ambigua,
 ita debemus
 nostram temperare sententiam,
 quoniam fidei trinitatis nihil praeiudicat,
 ut inter illa habeatur

5. DE GESTELDE VRAAG BEHOORT TOT DE DINGEN DIE NIET GEHEEL ZIJN UITGEMAAKT

Keren we terug
 tot de door u gestelde vraag.
 Mogelijk
 wordt zij onvoldoende
 en niet veelvuldig genoeg
 onder de mensen
 besproken
 en is zij voor de meesten niet duidelijk,
 zodat
 hetgeen wij gaan zeggen,
 sommigen
 wellicht
 twijfelachtig zal voorkomen.
 Derhalve moet ik mijn standpunt matigen
 en de kwestie rekenen bij de dingen
 die niet geheel zijn uitgemaakt.
 Dit schaadt per slot van rekening

quae medie sunt tenenda,
 quamquam
 non tali opinione
 qualis suspicionibus tantum et coniecturis
 colligi solet,
 sed manifestis scripturarum testimoniis
 omnia conprobentur.

het geloof in de heilige Drievuldigheid niet.
 Niettemin
 is ons standpunt geen mening
 die steunt
 op vermoedens en veronderstellingen,
 doch alles moge bewezen worden
 met duidelijke getuigenissen uit de Schriften.

VI. DE EO QUOD NIHIL A DEO MALUM CREATUM SIT

Absit ergo
 ut deum quicquam creasse
 confiteamur
 quod substantialiter malum sit,
 dicente scriptura:
*omnia quae fecit deus,
 bona ualde.*

6. NIETS IS DOOR GOD SLECHT GESCHAPEN

Het zij verre van ons
 te beweren
 dat God iets geschapen heeft
 dat slecht is in zich,
 want de Schrift zegt:
*Al wat God gemaakt had,
 was zeer goed (Gen. 1,31).*

si enim
 a deo tales isti creati sunt
 uel ad hoc facti,
 ut hos malitiae gradus teneant
 ac semper
 deceptionibus et ruinis hominum
 uacent,
 contra praedictae scripturae sententiam
 infamabimus deum
 uelut creatorem atque inuentorem malorum,
 quod scilicet pessimas uoluntates ac naturas
 ipse condiderit,
 ad hoc
 eas creans,
 ut semper in nequitia perseuerantes
 numquam transire possint
 in bonae uoluntatis adfectum.

Als
 de boze machten door God zo geschapen zijn
 en ervoor gemaakt
 om hun rangen van boosheid in te nemen
 en altijd
 doende te zijn
 de mensen te misleiden en te verderven,
 dan is dit in strijd met het genoemde Schriftwoord
 en werpen we op God de blaam
 van schepper en uitvinder van het kwaad,
 als zou Hij zelf
 de slechte wil en de kwaadaardigheid
 geschapen hebben,
 met de bedoeling
 dat ze altijd in de boosheid zouden volharden
 en nooit zouden kunnen overgaan
 tot een goede gesteltenis.

hanc igitur rationem
 diuersitatis huius
 traditione patrum
 de sanctorum scripturarum fonte
 percepimus.

Voor hun verscheidenheid
 hebben we
 de volgende grond,
 ons door de Vaders overgeleverd
 uit de bron van de Heilige Schrift.

VII. DE INITIO PRINCIPATUUM SEU POTESTATUM

1. Ante conditionem huius uisibilis creaturae
 spirituales caelestes que uirtutes
 deum fecisse,
 quae
 pro hoc ipso
 quod scirent se
 ad tantam beatitudinis gloriam
 beneficio creatoris
 ex nihilo fuisse productas
 perpetuas ei gratias referentes
 indesinenter

7. DE OORSPRONG VAN DE HEERSCHAPPIJEN OF MACHTEN

1. Niemand van de gelovigen twijfelt eraan
 dat God
 vóór de schepping van de zichtbare wereld
 de geestelijke en hemelse krachten
 heeft gemaakt.
 Deze zouden,
 omdat ze wisten dat ze
 door de goedheid van de Schepper
 uit het niets waren voortgebracht
 voor de heerlijkste zaligheid,
 Hem eeuwig

eius laudibus inhaerent,
nemo fidelium dubitat.

2. nec enim
existimare debemus
creationis et opificii sui principia
ab huius mundi constitutione
deum primitus inchoasse,
quasi
in illis anterioribus atque innumeris saeculis
ab omni prouidentia et dispensatione diuina
fuerit otiosus,
ac tamquam non habens
in quos bonitatis suae exercebat beneficia
solitarius
atque ab omni munificentia alienus
fuisse credatur.

quod
de illa inmensa
ac sine principio
et inconprehensibili maiestate
satis humile est
incongruum que sentire,
ipso domino
de illis potestatibus
haec dicente:

*quando facta sunt simul sidera,
laudauerunt me
uoce magna
omnes angeli mei.*

3. qui ergo intersunt
creationi siderum,
ante istud principium
in quo factum dicitur caelum et terra
creati fuisse
manifestissime conprobantur,
quippe
qui
pro istis omnibus uisibilibus creaturis
quas uidebant
ex nihilo processisse
creatorem
magna uoce
referuntur
et admiratione
laudasse.

ante istud ergo
temporale principium,
quod a Moyse dicitur
quod que mundi huius
secundum historicum,
immo Iudaicum sensum
signat aetatem
(saluo scilicet nostro sensu,
quo nos interpretamur
omnium rerum Christum esse principium,
in quo omnia creauerit pater

dank mogen brengen
en zich wijden aan zijn lof.

2. Wij moeten inderdaad
niet menen,
dat God zijn schepping en werk
eerst begonnen is
met de grondvesting van deze wereld:
alsof
in de talloze eeuwen daarvoor
zijn voorzienigheid en zijn goddelijk bestuur
totaal werkeloos geweest zouden zijn;
alsof men moet aannemen
dat Hij niemand had
om de weldaden van zijn goedheid aan te bewijzen,
eenzaam,
zonder iets te geven.

Dat
zou over die onmetelijke,
eeuwige,
ondoorgrondelijke majesteit
wel erg laag
en ongepast gedacht zijn.
En de Heer zelf
zegt over die machten
dit:

*Toen de sterren tesamen gemaakt werden,
loofden Mij
met luide stem
al mijn engelen (Job 38,7 naar LXX).*

3. Als zij dus aanwezig waren
bij de schepping van de sterren,
dan is daarmee volkomen duidelijk bewezen
dat zij vóór den beginne,
waarin hemel en aarde gemaakt werden,
geschapen waren.
Want
zij
loofden
de Schepper
luide,
vol bewondering
voor al die zichtbare schepselen,
die ze uit het niets
te voorschijn zagen komen.

Het lijdt derhalve geen twijfel:
vóór het begin van de tijd
dat door Moses vernoemd is
en dat volgens de historische
en joodse zin
de leeftijd
van de wereld aangeeft
(met behoud evenwel van ónze zin,
volgens welke
Christus het begin van alle dingen is,
in wie de Vader alles geschapen heeft,

secundum illud:

*omnia per ipsum facta sunt,
et sine ipso factum est nihil),*

ante istud, inquam,

Geneseos temporale principium
omnes illas potestates caelestes que uirtutes
deum creasse
non dubium est.

4. quas

apostolus

per ordinem dinumerans

ita describit:

*quia in Christo creata sunt
omnia in caelis et in terra,
uisibilia et inuisibilia,
siue angeli siue archangeli,
siue throni siue dominationes,
siue principatus siue potestates.
omnia per ipsum
et in ipso creata sunt.*

zoals er staat:

*Alles is door Hem geworden,
en zonder Hem is niets geworden (Joh. 1,3))*

vóór dat begin dus van de tijd, zei ik,
zoals Genesis het geeft,
had God
al die Machten en hemelse Krachten
geschapen.

4. De Apostel

geeft er

in volgorde

deze opsomming van:

*Want in Hem is alles geschapen,
in de hemelen en op aarde,
het zichtbare en het onzichtbare,
Engelen en Aartsengelen,
Tronen en Hoogheden,
Heerschappijen en Machten.
Alles is door Hem
en in Hem geschapen (Kol. 1,16).*

VIII. DE LAPSU DIABOLI ET ANGELORUM

1. De istorum itaque numero

nonnullos principes

fuisse conlapsos

lamentatio Ezechielis siue Esaiiae

manifestissime docent,

in quibus

principem Tyri

uel illum Luciferum,

qui mane oriebatur,

flebili planctu

cognoscimus

lamentari.

2. et de illo quidem

ita dominus ad Ezechiël:

fili hominis,

leua planctum

super principem Tyri:

et dices ei:

haec dicit dominus deus:

tu

signaculum similitudinis,

plenus sapientia,

perfectus decore,

in deliciis paradisi dei

fuisti:

omnis lapis pretiosus

operimentum tuum:

sardius, topazius et iaspis,

chrysolithus et onyx et beryllus,

sapphirus et carbunculus et smaragdus:

aurum opus decoris tui:

et foramina tua in die,

qua conditus es,

8. DE VAL VAN DE DUIVEL EN ZIJN ENGELEN

1. Dat nu van het getal van deze engelen

enige vorsten

zijn gevallen,

leert ons duidelijk

het klaaglied van Ezechiël en van Jesaja.

We horen

daarin

het jammeren

en wenen

over de vorst van Tyrus

en over Lucifer

die des ochtends opging.

2. Over de eerste

spreekt de Heer aldus tot Ezechiël:

Mensenkind,

ge moet over de vorst van Tyrus

een klaaglied aanheffen,

en hem zeggen:

Zo spreekt God de Heer:

Gij waart

het zegel van Gods gelijkenis,

vol wijsheid,

volmaakt in schoonheid;

ge waart

in de geneugten van het paradijs van God.

Allerlei kostbare stenen

vormden uw gewaad:

kornalijn, topaas, japis,

chrysoliet; onyx en beril,

saffier, karbonkel en smaragd;

in goud gezet,

tot uw sieraad,

op de dag

*praeparata sunt.
 tu cherub
 extentus
 et protegens,
 et posui te
 in monte sancto dei,
 in medio lapidum igneorum
 ambulasti.
 perfectus in uis tuis
 a die conditionis tuae,
 donec inuenta est
 iniquitas in te.
 in multitudine negotiationis tuae
 repleta sunt interiora tua
 iniquitate,
 et peccasti:
 et eieci te
 de monte dei,
 et perdidisti te
 o cherub protegens,
 in medio lapidum igneorum.
 eleuatum est cor tuum
 in decore tuo:
 perdidisti sapientiam tuam
 a decore tuo,
 in terram proieci te:
 ante faciem regum
 dedi te ut cernerent te.
 in multitudine iniquitatum tuarum,
 et iniquitate negotiationis tuae
 polluisti sanctificationem tuam.*

3. Esaias quoque

de alio:

*quomodo cecidisti de caelo
 Lucifer,
 qui mane oriebaris?
 conruisti in terram,
 qui uulnerabas gentes?
 qui dicebas in corde tuo:
 in caelum conscendam,
 super astra dei
 ponam solium meum,
 sedebo
 in monte testamenti,
 in lateribus aquilonis.
 Ascendam
 super altitudinem nubium,
 ero similis
 altissimo.*

quos tamen non solos
 ex illo beatissimae stationis apice
 conruisse
 scriptura commemorat,
 dicens

*tertiam partem stellarum
 draconem illum
 se cum pariter pertraxisse.*

*dat gij geschapen werd.
 Gij waart een cherub
 met uitgespreide vleugels
 om te beschermen,
 en Ik plaatste u
 op de heilige berg van God:
 ge wandelde
 tussen vurige stenen.
 Ge waart volmaakt op uw wegen
 vanaf de dag van uw schepping,
 totdat de ongerechtigheid
 in u werd gevonden.
 In uw uitgebreide handel
 is uw binnenste vervuld
 van ongerechtigheid
 en hebt ge gezondigd.
 En Ik verdreef u
 van de berg van God,
 en Ik bracht u ten onder,
 o beschermende cherub,
 uit het midden van de vurige stenen.
 Uw hart heeft zich verheven
 op uw pracht:
 ge hebt uw wijsheid vergooid
 om uw luister.
 Op de aarde heb Ik u neergeworpen,
 u voor het gezicht van koningen
 te kijk gesteld.
 Door uw vele ongerechtigheden,
 door de ongerechtigheid van uw handel,
 hebt ge uw heiligdom ontwijfd (Ez. 28,11-18).*

3. En over de andere, Lucifer,

zegt Jesaja:

*Hoe zijt gij uit de hemel gevallen,
 Lucifer,
 die des ochtends opging?
 Hoe zijt ge op aarde neergestort,
 die de volkeren sloeg?
 Ge hebt in uw hart gezegd:
 Ik klim naar de hemel,
 boven de sterren van God
 verhef ik mijn zetel;
 ik zet mij neer
 op de berg van het verbond,
 in het noorden.
 Ik stijg op
 boven de hoge wolken,
 ik zal gelijk zijn
 aan de Allerhoogste (Jes. 14,12-14).*

De Schrift vermeldt

dat zij niet alléén
 van die hoogte van het zalige verblijf
 zijn neergestort:

*de draak sleurde
 een derde deel van de sterren
 met zich mee (vgl. Opb. 12,4).*

unus quoque apostolorum
eidentius dicit:
*angelos uero
qui non seruauerunt suum principatum,
sed reliquerunt domicilium suum,
in iudicium magni diei
uinculis aeternis
sub caligine
reseruauit.*

4. illud etiam
quod ad nos dicitur:
*uos autem
sicut homines
moriemini:
et sicut unus de principibus
cadetis,*
quid aliud
quam multos principes cecidisse
significat?

quibus indiciis
ratio
diuersitatis huius
ista colligitur,
has differentias ordinum,
quas
instar sanctorum caelestium que uirtutum aduersae
potestates
habere dicuntur,
uel
ex illius anterioris ordinis gradu
in quo unaquaeque creata fuerat
nunc etiam retentare,
uel certe
de caelestibus deuolutas
ad similitudinem illarum uirtutum,
quae ibidem perseuerant,
pro nequitiae suae merito,
in qua unaquaeque in malum creuit,
hos inter se
gradus et ordinum uocabula
in parte contraria
uindicasse.

IX. OBIECTIO, QUOD RUINA DIABOLI A DECEPTIONE
EVAE PRINCIPIUM SUMPSEIT

Germanus:
Nos hactenus credebamus
causam atque initium
ruinae seu praeuaricationis diabolicae,
qua de angelica statione
deiectus est,
inuidiam
specialiter extitisse,
quando Adam et Euam
liuida calliditate

Eén van de apostelen
zegt nog duidelijker:
*De engelen
die hun hoge rang niet hebben bewaard
en hun woonstede verlaten hebben,
houdt Hij
met eeuwige boeien vast
in de duisternis
voor het gericht van de grote Dag (Jud. 6).*

4. En voorts dit,
wat tot ons gezegd wordt:
*Gij echter
zult sterven
als mensen,
en als een van de vorsten
zult ge vallen (Ps. 82,7).*
Wat betekent dit
anders
dan dat er vele vorsten gevallen zijn?

Afgaande op deze teksten
kan men voor de bovengenoemde
verscheidenheid der boze geesten
deze grond aangeven:
hun verschillen in rangorde,
die
de vijandelijke machten,
juist zoals de heilige en hemelse krachten,
heten te bezitten,
komen voort uit het feit
dat zij de oude rang
waarin elk van hen werd geschapen,
hebben bewaard;
ofwel die verschillen zijn ontstaan
doordat zij,
neerstortend uit de hemel,
de graden en de rangnamen
in tegenovergestelde richting
hebben aangenomen,
overeenkomstig de maat van boosheid
waartoe elk van hen is gekomen,
naar analogie van de geesten
die in de hemel hebben volhard.

9. EEN OPWERPING: DE VAL VAN DE DUIVEL BEGON BIJ
DE VERLEIDING VAN EVA

Toen zei Germanus:
Wij hebben tot nu toe gedacht,
dat de oorzaak en het begin
van de val of overtreding van de duivel,
waardoor hij uit zijn rang van engel
werd neergestort,
bijzonder gelegen was
in de afgunst,
toen hij met jaloerse geslepenheid
Adam en Eva

decepit.

X. RESPONSIO DE INITIO

LAPSUS DIABOLI

1. Serenus:

Non esse istud
praeuaricationis illius seu deiectionis
initium
Geneseos lectio manifestat,
quae ante illorum deceptionem
serpentini nominis nota
eum credidit inurendum
ita dicens:

*serpens autem erat sapientior
siue ut Hebraici exprimunt libri,
callidior cunctis bestiis terrae
quas fecit dominus deus.*

intellegitis ergo,
quod ante illam circumuentionem primi hominis
de angelica discesserat sanctitate,
ita ut
non solum nominis huius
insigniri mereretur
infamia,
sed etiam in nequitiae tergiuersatione
ceteris praeferreretur bestiis terrae.

non enim tali uocabulo
scriptura
bonum angelum designasset
nec de his
qui in illa beatitudine perseuerant
diceret:
*serpens autem erat sapientior
omnibus bestiis terrae.*

2. nam
hoc cognomen
non solum Gabriheli siue Michaeli
nullo modo posset aptari,
sed ne bono quidem cuiquam homini
conueniret.

apertissime itaque
et serpentis uocabulum
et comparatio bestiarum
non sonat angeli dignitatem,
sed praeuaricatoris infamiam.

denique
liuoris ac seductionis materia,
qua ut hominem deciperet
instigatus est.
de anterioris ruinae
extitit causa,
quod scilicet

bedroog.

10. ANTWOORD OMTRENT HET BEGIN

VAN DE VAL VAN DE DUIVEL

1. Toen zei Serenus:

Neen, daar lag niet
het begin
van zijn overtreding of van zijn verwerping,
zoals blijkt uit het Boek der Schepping,
dat hem reeds vóór hun verleiding
met de naam *slang*
meende te moeten brandmerken:

*Nu was de slang verstandiger,
of gelijk de Hebreeuwse Boeken het uitdrukken,
sluwer dan alle dieren der aarde,
die God de Heer had gemaakt (Gen. 3,1).*

Ge ziet dus,
dat hij reeds voor hij de eerste mens bedroog,
de heiligheid der engelen had verloren,
zodat hij
niet alleen met de schande
van deze naam
verdiende gemerkt te worden,
maar ook door het listige van zijn boosheid
boven de andere dieren der aarde werd gesteld.

De Schrift zou voorzeker
een goede engel
niet met zo'n naam hebben aangeduid,
noch van hen,
die in hun eerste geluk volhardden,
gezegd hebben:
*De slang nu was verstandiger
dan alle dieren der aarde (Gen. 3,1).*

2. Want
deze bijnaam
is niet alleen op Gabriël of Michaël
niet van toepassing,
maar zou zelfs ongeschikt zijn
voor een fatsoenlijk mens.

Het is dus heel duidelijk,
dat én de naam *slang*
én de vergelijking van de dieren
niet de waardigheid van een engel aanduiden,
maar de eerloosheid van een overtreder.

Maar er is nog meer.
De afgunst van de duivel,
die hem aanzette
om de mens door zijn bedrog te verleiden,
vond juist haar oorzaak
in zijn vroegere val:

de limo terrae nuperrime figuratum
ad illam eum gloriam
cerneret euocandum,
unde,
cum esset unus de principibus,
se meminerat conruisse.

3. et idcirco
priorem eius lapsum
quo superbiendo conruerat,
quo etiam serpens meruerat nuncupari,
secunda ruina
per inuidiam
subsecuta est.

Quae
inueniens eum adhuc
aliquid in sese erectum habentem,
ita ut
etiam cuiusdam conloquii atque consilii
cum homine
posset habere consortium,
sententia domini
utiliter in ima deiectus est,
ut non iam
sicut ante
sublime aliquid intuens
et excelsus incederet,
sed ut
solo cohaerens
reperet
et humiliatus
super ventrem
terrenis vitiorum escis et operibus
pasceretur,
occultum
deinceps publicans
inimicum
ac ponens
inter ipsum et hominem
utiles inimicitias
salutaremque discordiam,
ut
dum cavetur tamquam
hostis noxius,
amicitiis fraudulentis
ulterius
homini nocere
non posset.

XI. DE EIUS QUI DECIPIT SIUE QUI DECIPITUR POENA

1. In quo tamen
et illud
nos praecipue
debet instruere,
ut a malis consiliis declinemus,

indachtig
de vorstelijke hoogte
vanwaar hij neerstortte
zag hij nu daartoe
de mens geroepen,
pas uit het slijk der aarde gevormd.

3. Zo is
op zijn eerste zonde
waarin hij door hoogmoed was komen te vallen,
waardoor hij ook de naam *slang* had verdiend,
een tweede val,
namelijk zijn afgunst,
gevolgd.

Nog was hij in staat
zich op te richten,

met de mens
te praten en te overleggen,

maar het rechtvaardig vonnis van de Heer
sloeg hem heel en gans ter neer,
zodat hij voortaan
niet meer kon opzien
zoals vroeger,
noch een rechte houding aannemen,
maar veroordeeld werd
op zijn buik
over de grond
te kruipen
en diep vernederd
zich te voeden
met het stof der zonden.

Tot nu toe
was hij een verborgen vijand van de mens,
maar God maakt hem publiek
en stelt
een nuttige vijandschap
en een heilzame tweedracht in
tussen beiden,
opdat
de mens hem voortaan
als schadelijke tegenstander zou mijden
en hem de kans ontnemen
van nog verder
door bedriegelijke vriendschap
te schaden.

11. BEDRIEGER EN BEDROGENE WORDEN BEIDEN GESTRAFT

1. Wij moeten hieruit
vooral
ook deze les
leren,
niet te luisteren naar slechte raadgevingen,

quod
 licet deceptionis auctor
 congrua poena et condemnatione
 plectatur,
 ne ille quidem qui seducitur
 supplicio careat,
 licet aliquantulo leuiore
 quam ille
 qui auctor deceptionis extiterit.

quod
 hic expressum
 planissime cernimus.

Adam namque
 qui seductus est,
 immo
 ut apostoli uerbis eloquar
 qui seductus non est,
 sed seductae adquiescens
 in exitiabilem
 uidetur accessisse consensum,
 sudore uultus
 ac labore
 tantummodo condemnatur,
 qui tamen
 illi
 non per suam,
 sed per terrae maledictionem
 sterilitatem que
 decernitur.

2. mulier uero
 quae huius rei persuasor extitit
 multiplicationem
 gemituum
 ac dolorum
 atque tristitiae
 promeretur,
 perpetuo pariter iugo subiectionis
 addicta.

Serpens autem,
 qui primus incensor huius offensae est,
 perenni maledictione
 multatur.

quamobrem
 summa sollicitudine et circumspectione
 cauendum est
 a consiliis prauis,
 quia
 sicut auctorem puniunt,
 ita deceptum
 nec peccato faciunt carere
 nec poena.

want
 al wordt de eigenlijke bedrieger ook
 naar behoren
 veroordeeld en gestraft,
 toch gaat ook de verleide
 niet vrijuit,
 hoewel hem een minder strenge boete wordt opgelegd
 dan
 de eigenlijke bedrieger.

Dit
 kunnen wij hier
 heel duidelijk zien.

Want Adam
 ie verleid werd,
 of liever
 die volgens het woord van de Apostel
 niet werd verleid,
 maar luisterde naar de verleide vrouw
 en zich tot zijn ongeluk
 bij haar instemming aansloot (vgl. 1Tim. 2,14),
 deze Adam nu ziet zich veroordeeld,
 maar slechts tot de arbeid
 in het zweet van zijn aanschijn,
 en deze straf
 ontvangt hij
 niet door zijn eigen vervloeking,
 maar door de vervloeking
 en de onvruchtbaarheid der aarde.

2. De vrouw
 die hem daartoe aanspoorde
 wordt gekastijd
 door vermenigvuldiging
 van zuchten
 en smarten
 en droefheid,
 terwijl zij bovendien ook
 altijd onder de macht van de man zal staan.

De slang echter
 als eerste aanstoker van de belediging
 wordt met een eeuwige vervloeking
 getroffen.

Men moet zich dus
 met de uiterste zorg en voorzichtigheid
 in acht nemen
 voor verkeerde raadgevingen,
 want
 zoals ze de raadgever doen straffen,
 zo laten zij ook de bedrogene
 niet zonder zonde
 noch zonder kastijding.

XII. DE CONSTIPATIONE DAEMONUM ET INQUIETUDINE
QUAM IN HOC AERE SEMPER EXERCENT

1. Tanta uero
spirituum densitate
constipatur aer iste
qui inter caelum terram que diffunditur,
in quo
non quieti otiosi que
peruolitant,
ut satis utiliter
humanis aspectibus
eos
prouidentia diuina
subtraxerit.

aut enim
terrore concursus eorum
uel horrore uultuum,
in quos se
pro uoluntate sua cum libitum fuerit
transformant atque conuertunt,
intolerabili formidine
homines
consternarentur
atque deficerent,
nequaquam ualentes
haec
carnalibus oculis
intueri,

aut certe
nequiores cotidie redderentur
exemplis eorum iugibus
et imitatione
uitiati,
et per hoc
inter homines
et immundas atque aérias potestates
fieret
noxia quaedam familiaritas
ac pernicioosa coniunctio,
quia
haec flagitia
quae nunc inter homines admittuntur
uel parietum saeptis
uel locorum interuallo
et quadam uerecundiae confusione
celantur.

2. quae
si aperta iugiter uisione
conspicerent,
ad maiorem furoris
incitarentur
insaniam,
nullo scilicet interueniente
temporis puncto
quo ab istis sceleribus
eas cernerent desinentes,
quippe quas

12. HET SAMENDRINGEN EN HET GEWOEL VAN DE
DUIVELS IN DE LUCHT

1. Met zo'n
dichte menigte van boze geesten
is deze lucht gevuld
die tussen hemel en aarde verspreid is
en die ze heus
niet rustig en werkeloos
doorkruisen
dat het voor ons mensen heel nuttig is,
dat de goddelijke voorzienigheid
ze
aan onze blikken
heeft onttrokken.

Het schrikwekkende immers
van hun samenkomst
of het afgrijselijke van hun gedaanten
die zij
naar willekeur
kunnen aannemen,
zouden de mensen zeker
door een ondragelijke vrees
ontsteld
en van streek gebracht hebben,
want ogen van vlees
zijn niet in staat
zoiets
te zien.

Ofwel
hun voortdurend voorbeeld
zou ze tot navolging hebben aangespoord
en ze daardoor bezoedeld
en met de dag slechter gemaakt hebben,
waardoor men
tussen de mensen
en de onzuivere machten der lucht
een misdadige vertrouwelijkheid
en een verderfelijke omgang
had zien ontstaan.
Ook nu gebeurt er voorzeker
groot kwaad
onder de mensen,
maar de muren der huizen,
de onderlinge afstanden
en het gevoel van schaamte
houden het bedekt.

2. Moest dit evenwel
voortdurend openlijk
zichtbaar zijn,
dan was de hartstocht
voor het kwaad
nog veel heviger.
Er is immers
geen ogenblik
waarop de duivels niet
met deze zonden worden bezig gehouden,
want zij zijn niet onderhevig

nulla lassitudo carnalis
 seu occupatio familiaris rei
 ac sollicitudo
 cotidiani uictus
 quemadmodum nos
 a coeptis intentionibus
 etiam inuitissimos
 nonnumquam cessare
 conpellunt.

aan de vermoeidheid van het lichaam
 zoals wij,
 noch aan de zorg voor huiselijke belangen
 of voor het verdienen
 van het dagelijks levensonderhoud,
 waardoor wij wel eens
 van onze plannen
 moeten afzien,
 hoezeer soms ook tegen onze zin.

XIII. DE EO QUOD INPUGNATIONEM, QUAM ERGA
 HOMINES INPENDUNT, ETIAM ADUERSUM SE
 CONMOVEANT CONTRARIAE POTESTATES

1. Has namque inpugnationes
 quibus homines inpetunt
 etiam contra se inuicem
 eos adfectare
 certissimum est.

13. DE BOZE ENGELEN STAAN ONDERLING EVEN
 VIJANDIG TEGENOVER ELKAAR ALS ZIJ STAAN
 TEGENOVER DE MENSEN

1. Het lijdt niet de minste twijfel
 dat de duivels dezelfde vijandigheid
 waarmede zij de mensen bestrijden,
 ook onderling aan elkaar
 betonen.

nam
 discordias atque conflictus
 super nonnullis gentibus
 pro quadam
 sibi
 nequitiae uernacula familiaritate
 susceptis
 indefesso certamine
 similiter
 exercere non desinunt.

Zij hebben namelijk
 sommige volken
 onder hun hoede
 genomen,
 die zich in hun boosheid
 door nauwe banden van lijfeigenschap
 aan hen wilden onderwerpen,
 en dit wordt een bron
 van strijd en twist
 en van oorlog zonder einde.

quod etiam
 in uisione Danihelis prophetae
 manifestissime legimus figuratum,
 angelo Gabrihele ita narrante:

*noli timere Danihel:
 quia ex die primo,
 quo posuisti cor tuum
 ad intellegendum
 ut te adfligeres in conspectu dei tui,
 exaudita sunt uerba tua:
 et ego ueni propter sermones tuos.
 princeps autem regni Persarum
 restitit mihi
 uiginti et uno diebus:
 et ecce
 Michael unus de principibus primis
 uenit in adiutorium meum,
 et ego remansi ibi
 iuxta regem Persarum.
 ueni autem
 ut docerem te
 quae uentura sunt populo tuo
 in nouissimis diebus.*

Een heel duidelijk voorbeeld hiervan
 vinden wij
 in een visioen van de profeet Daniël,
 waar de engel Gabriël het volgende zegt:

*Daniël, wees niet bang;
 want van de eerste dag af,
 dat gij er uw hart op gezet had,
 om inzicht te krijgen
 en u voor God te vernederen,
 zijn uw woorden aanhoord
 en ben ik vanwege uw woorden gekomen.
 Maar de vorst van het koninkrijk Perzië
 weerstond mij
 één en twintig dagen;
 doch zie,
 Michaël, één van de eerste vorsten,
 kwam mij te hulp
 en ik bleef daar
 bij de koning der Perzen.
 Welnu, ik ben gekomen
 om u te doen weten,
 wat het volk zal overkomen
 aan het einde der dagen (Dan. 10,12-14).*

2. quem principem regni Persarum
 aduersariam potestatem esse,
 quae fauebat genti Persarum

2. Zonder de minste twijfel
 was deze vorst van het rijk der Perzen
 een tegenstrevende macht,

inimicae populo dei,
 minime dubitandum est,
 qui que
 ad inpediendam utilitatem,
 quam uidebat
 per absolutionem quaestionis
 pro qua propheta dominum exorauerat
 ab archangelo ministrandam,
 liuens
 semet ipsum,
 ne ocius ad Danihelem
 salutaris angeli consolatio perueniret
 dei que populum
 cui Gabrihel archangelus praeerat
 confortaret,
 obiecit.

qui tamen ait
 ne tunc quidem
 ob inpugnationis illius uehementiam
 se ad eum peruenire potuisse,
 nisi in adiutorium sibi
 Michael archangelus aduenisset
 et occurrens principi regni Persarum
 sese que conflictui eius interserens
 et obponens
 eum que ab ipsius inpugnatione defendens
 ad instructionem prophetae
 post uicensimum et unum diem
 peruenire fecisset.

3. et post pauca
et ait, inquit, angelus:
numquid scis quare uenerim ad te?
et nunc reuertar
ut proelium aduersus principem Persarum.
Cum enim ego egrederer,
apparuit princeps Graecorum ueniens.
uerumtamen adnuntiabo tibi
quod expressum est
in scriptura ueritatis:
et nemo est adiutor meus
in his omnibus,
nisi Michael princeps uester.

Et iterum:
in tempore illo
consurget Michael princeps magnus,
qui stat pro filiis populi tui.

4. legimus ergo
 Graecorum quoque principem
 similiter
 alium nuncupari,
 qui utique fauens
 genti sibi subditae
 tam populo Israheli
 quam nationi Persarum
 uidebatur aduersus.

die gunstig gestemd was jegens het Perzische volk
 maar vijandig stond tegenover het volk van God.

Als hij zag
 dat door het dienstbetoon van de aartsengel
 een oplossing komen zou in de zaak,
 waarvoor de profeet tot de Heer had gebeden,
 wilde hij het nuttigste gevolg hiervan beletten.
 Hij versperde nu
 de weg
 uit vrees
 dat het heilzame troostwoord van de engel
 te spoedig bij Daniël zou komen
 en het volk van God
 versterken,
 aan wiens hoofd de aartsengel Gabriël stond.

En deze laatste zei,
 dat hij zelfs toen niet
 tot de profeet zou hebben kunnen komen
 vanwege de hevigheid van het verzet,
 als de aartsengel Michaël
 hem niet was komen helpen
 door zich op te stellen tegen de vorst der Perzen
 en hem al strijdende
 tegen te houden
 en Gabriël tegen diens slagen te verdedigen,
 zodat deze eindelijk
 na één en twintig dagen
 de profeet kon gaan onderrichten.

3. Een weinig verder herneemt de profeet:
En de engel zei:
Weet gij waarom ik tot u ben gekomen?
En nu ga ik weer
strijden met de vorst der Perzen.
Want toen ik heenging
kwam de vorst der Grieken daar ineens.
Maar ik zal u meedelen
hetgeen geschreven staat
in het 'Boek der Waarheid:
En niemand is mijn helper
in dit alles
tenzij Michaël uw vorst (Dan. 10,20-21).

En wederom:
In die tijd
zal Michaël, de grote vorst, opstaan,
die de zonen van uw volk bijstaat (Dan. 12,1).

4. Wij lezen dus
 ook van een ander,
 die op dergelijke wijze
 de vorst der Grieken wordt genoemd;
 als begunstiger
 van het volk dat hem onderworpen was
 toonde hij zich vijandig
 zowel tegen het volk van God
 als tegen de natie der Perzen.

ex quo liquido peruidetur,
 quod discordias gentium
 et conflictus ac simultates,
 quas inter se
 istis instigantibus gerunt,
 etiam contra se
 aduersae exerceant potestates
 et illarum
 uel uictoria gaudeant
 uel deminutione crucientur
 et ob hoc
 non possint
 inter se esse concordēs,
 dum unusquisque
 pro his quibus praeest
 contra alterius gentis praesulem
 inquieta semper aemulatione
 contendit.

Duidelijk kan men uit dit alles opmaken,
 dat de onenigheden,
 de twisten en de naijver,
 waartoe de volken
 door de vijandige machten worden opgehitst,
 ook bestaan
 onder deze machten zelf.
 Gelijk de zegepraal van hun beschermeling
 hen met vreugde vervult,
 zo doet diens nederlaag hun leed
 en daarom
 kunnen zij
 onderling niet in vrede leven
 want elk van hen
 komt op voor zijn eigen volk
 en strijdt
 met rusteloze ijver
 tegen de beschermgeest van een andere natie.

XIV. VNDE FACTUM SIT UT POTESTATUM SEU
 PRINCIPATUUM NOMINA SPIRITALES NEQUITIAE
 SORTIRENTUR

1. Hos ergo
 praeter illas
 quas superius exposuimus
 opiniones
 etiam idcirco dici
 principatus uel potestates
 euidenti possumus ratione colligere,
 quod scilicet
 uel diuersis gentibus dominantur
 ac praesint,
 uel certe
 quod in inferiores spiritus atque daemona,
 de quibus etiam euangelia
 legiones esse
 propria ipsorum confessione
 testantur,
 suos exerant principatus.

non enim
 dominationes dici possunt,
 nisi habeant
 in quos dicionem suae dominationis exerceant,
 nec potestates aut principatus uocari queunt,
 nisi fuerint
 super quos sibi uindicent principatus.

2. quod etiam
 in euangelio designari
 a blasphemantibus Pharisaeis
 manifestissime repperimus:
in Beelzebub
principe daemoniorum
hic eicit daemones.

nam et

14. WAAROM DE BOZE GEESTEN DE NAAM VAN
 MACHTEN OF HEERSCHAPPIJEN GEKREGEN HEBBEN

1. Dat de boze geesten
 ook *heerschappijen* of *machten* heten,
 kunnen we,
 behalve
 uit de boven uiteengezette
 gedachten,
 ook duidelijk verklaren uit het feit,
 dat zij
 over de verschillende volken heersen
 en aanvoerder zijn,
 of uit het feit
 dat zij hun heerschappij doen gelden
 over de lagere geesten en demonen,
 waarvan er legioenen zijn,
 zoals het euangelie
 door hun eigen uitspraak
 getuigt (vgl. Lc. 8,30).

Zij kunnen immers
 geen machten genoemd worden
 als zij niemand hebben
 om er hun macht over uit te oefenen;
 zij kunnen geen heerschappijen of vorsten heten
 als er niemand is
 over wie zij zich de heerschappij toekennen.

2. We vinden dat ook
 duidelijk
 in het euangelie aangegeven,
 door de godslasterende Farizeeën:
Door Beëlzeboel,
de vorst der duivels,
drijft Hij de duivels uit (Lc. 11,15).

Ze heten ook

rectores tenebrarum
legimus appellari
et alium
mundi huius principem
nuncupari.

quos tamen gradus
beatus apostolus
in futurum,
cum omnia fuerint Christo subiecta,
adserit uacuandos
cum tradiderit, inquires,
regnum deo et patri,
cum euacuauerit
omnem principatum
et potestatem et dominationem.

quod utique
non aliter fiet,
nisi fuerint
de ipsorum dicione
sublati,
supra quos
in hoc saeculo
potestates seu dominationes uel principatus
administrare
noscuntur.

XV. DE EO QUOD NON SINE CAUSA SANCTIS
CAELESTIBUS QUE UIRTUTIBUS ANGELORUM SIUE
ARCHANGELORUM NOMINA SINT INDITA
Nam
quia bonae parti
eadem ordinum uocabula
non sine ratione causa ue
sint indita
et officiorum uel meritorum seu dignitatum
sint nomina,
nulli dubium est.

etenim
de officio nuntiandi
angelos, id est nuntios
manifestum est
appellari,
et *archangelos*
eo quod ipsis angelis praesint,
nominis ipsius proprietates docet,
dominationes etiam
ab eo quod quibusdam dominantur,
principatus quoque
quod habeant
quorum sint principes,
et *sedes*
quod
ita scilicet deo cohaereant
et domesticae ac familiares ei sint,

beheersers van de duisternis (Ef. 6,12),

en één wordt er
de vorst van deze wereld
genoemd (Joh. 14,30).

Maar deze rangen,
zo verzekert de zalige Apostel,
zullen in de toekomst,
wanneer alles aan Christus onderworpen zal zijn,
verdwijnen:
wanneer Hij het koningschap, zo zegt hij,
aan God de Vader zal overdragen,
na alle heerschappijen
en machten en hoogheden
te hebben onttroond (1Kor. 15,24).

En dat
zal niet anders gebeuren
dan doordat diegenen
over wie zij
nu,
zoals wij weten,
hun macht en heerschappij
uitoefenen,
aan hun zeggingschap
zullen worden onttrokken.

15. AAN DE HEILIGE, HEMELSE KRACHTEN ZIJN NIET
ZONDER REDEN DE NAMEN VAN ENGELEN OF
AARTSENGELEN GEGEVEN
Ook
aan het goede deel zijn
diezelfde rangnamen
gegeven,
niet zonder recht en reden,
dit lijdt geen twijfel;
het zijn namen
die functies of verdiensten of waardigheden aangeven.

Want
het is duidelijk
dat de engelen, dit is *boden*,
zo genoemd worden
wegens hun taak boodschappen over te brengen.
De naam aartsengelen
zegt
dat zij aan het hoofd van de engelen staan;
de machten heten zo
omdat zij over anderen macht hebben;
de heerschappijen
omdat zij
van bepaalde anderen heer zijn;
de tronen
omdat
zij nauw met God verbonden zijn,
intiem en vertrouwelijk met Hem omgaan:

ut in ipsis
uelut in quadam sede
diuina maiestas
peculiaris requiescat
et quodammodo in eis
firmius reclinetur.

waardoor de goddelijke majesteit
op hen
als op een troon
meer bijzonder rust
en in zekere zin
sterker op hen leunt.

XVI. DE SUBIECTIONE DAEMONUM,
QUAM SUIS PRINCIPIBUS PRAEBENT,
FRATRIS UISIONE PERSPECTA

1. Regi autem inmundos spiritus
a nequioribus potestatibus
eis que esse subiectos
praeter illa scripturarum testimonia,
quae in euangeliis quoque
calumniantibus Pharisaeis
domini legimus responsione
descripta:
*si ego
in Beelzebub
principe daemoniorum
eicio daemones,*
etiam perspicuae uisiones
et experimenta sanctorum
multa nos edocent.

16. DAT DE DUIVELS HUN VORSTEN
ONDERDANIGHEID BEWIJZEN, ZOALS BLIJKT
UIT HET VISIOEN VAN EEN DER BROEDERS

1. De onreine geesten worden bestuurd
door nog slechtere machten dan zichzelf zijn
en ze zijn aan deze onderdanig.
Tot staving van dit feit hebben wij niet alleen
de getuigenissen der Heilige Schrift,
bijvoorbeeld het antwoord van onze Heer
op de lasterpraat van de Farizeeën
en dat wij in het Evangelie lezen:
*Als Ik
door Beëlzebub,
de vorst van de duivels,
de duivels uitdrijf, ... (Lc. 11,19);*
maar ook de duidelijke visioenen der heiligen
en hun rijke ondervinding
leren ons veel.

nam
cum unus e fratribus nostris
in hac solitudine
iter ageret,
aduesperante iam die
antrum quoddam reperiens
ibidem substitit,
uespertinam uolens in eo synaxin celebrare:
ubi dum
psalmos ex more decantat,
tempus mediae noctis excessit.

Eén van onze broeders
was eens op reis
in deze woestijn.
Het werd avond
en hij vond daar een hol
waar hij binnentrad
om er de synaxis van de Vespers te vieren.
Terwijl hij daar
op de gewone wijze de psalmen zingt,
wordt het na twaalfen.

2. cum que
finita sollemnitate
refecturus lassum corpus
paululum resedisset,
repente coepit
cateruas
daemonum undique confluentium
innumerabiles
intueri,
quae
infinita constipatione
atque ordine longissimum
procedentes
aliae praeibant
principem suum,
aliae sequebantur.

2.
Na zijn officie
leunt de broeder wat achterover
om zijn vermoeid lichaam enige rust te gunnen,
als hij daar plotseling
ontelbare
scharen
duivels bemerkt
die van alle kanten toestromen.
Het was
een eindeloze menigte die dicht opeen
in een lange rij
voorbijtrok,
sommigen vóór,
anderen achter
hun vorst.

qui tandem aliquando
et magnitudine

Deze kwam
eindelijk ook

procerior cunctis
 et aspectu
 terribilior
 aduenit,
 ac posito solio
 cum in tribunali quodam sublimissimo
 consedisset,
 uniuscuiusque actus
 diligenti coepit examinatione discutere:

illos que
 qui necdum
 se circumuenire aemulos suos potuisse
 dicebant
 uelut inertes ignauos que
 a conspectu suo
 cum nota et iniuria
 iubebat
 expelli,
 spatia temporis tanti
 et opus inaniter inpensum
 cum fremitu furoris
 exprobrans,

illos uero
 qui se nuntiabant
 consignatos sibimet
 decepisse

summis laudibus
 cum exultatione
 ac fauore cunctorum
 ut fortissimos bellatores
 ad exemplum cunctorum
 gloriosissimos coram omnibus
 emittebat.

3. in quorum numero
 cum quidam nequissimus spiritus,
 utpote quendam triumphum sublimissimum
 delaturus,
 laetior aduenisset,
 nomen monachi optime cogniti
 designauit,
 adserens
 post quindecim annos
 quibus eum iugiter obsedisset
 tandem aliquando
 se praeualuisse,
 ut eum
 eadem ipsa nocte
 ruina fornicationis
 elideret:
 nam
 cum quadam sacra puella
 non solum inpulisse
 ut stupri crimen incurreret,
 sed etiam persuasisse
 ut eam sibimet iure coniugii retentaret.

en zijn hoge gestalte
 stak boven al de anderen uit,
 terwijl hij er nog schrikwekkender
 uitzag dan zij.
 Er werd een troon opgericht
 en hij zette zich daarop neer
 als op een verheven rechterstoel,
 om ieders handelingen
 aan een zorgvuldig onderzoek te onderwerpen.

Degenen
 die zeiden
 dat zij hun tegenstanders
 niet hadden weten te bedriegen,
 deed hij,
 als ongeschikt en laf,
 voor zijn aanschijn
 weggagen,
 terwijl zij met smaad
 en scheldwoorden werden overladen
 en hij hun briesend van woede verweet,
 hoeveel tijd zij
 met hun ijdele pogingen hadden verspild.

Zij echter
 die berichtten dat ze
 de hun toegewezen zielen
 hadden verleid,
 werden door hem
 met de hoogste lofprijzingen overstelpt,
 temidden van de vervoering
 en de toejuichingen van allen.
 Toen zond hij ze weer heen,
 in het openbaar met roem beladen
 als dappere strijders
 en tot voorbeeld gesteld voor allen.

3. Onder hen bevond zich ook
 een bijzonder boosaardige geest,
 die opgeruimder dan de anderen naar voren trad,
 want hij kon bogen
 op een heel bijzondere zegenpraal.
 Hij noemde
 de naam van een goed bekende monnik
 en zei
 dat hij hem al vijftien jaar lang
 aanhoudend had lastig gevallen.
 Nu had hij dan eindelijk
 over hem gezegevierd
 en hem
 in diezelfde nacht
 doen vallen
 in een zonde van ontucht.

Niet alleen had hij hem
 tot zonde verleid
 met een godgewijde maagd,
 maar hem ook overreed
 haar als vrouw bij zich te houden.

Super cuius relatione
cum inmane cunctorum gaudium
fuisset exortum,
summis a principe tenebrarum laudibus
eleuatus
magnis que praeconiis
coronatus
abscessit.

4. aurora itaque superueniente
cum omnis ab oculis euanisisset
daemonum multitudine,
dubitans frater
de adsertione spiritus inmundi
magis que id ratus
quod
inolita consuetudinis suae fallacia
sibi uoluisset inludere
et innocenti fratri inurere
crimen incesti,
memor euangelicae sententiae,
quod

*in ueritate non stetit,
quia non est ueritas in eo:
cum loquitur mendacium,
de propriis loquitur,
quia mendax est
et pater eius,*

Pelusium petit,
ubi illum
quem spiritus inmundus
adseruit esse deiectum
nouerat conmorari.

erat siquidem illi
etiam notissimus frater.

quem cum requisisset,
repperit,
quod eadem nocte,
qua taeterrimus ille daemon
ruinam eius
suae cohorti uel principi nuntiarat,
monasterio pristino derelicto
uicum petisset
et cum designata puella
fuisset
lapsu miserabili
deuolutus.

XVII. DE EO QUOD SINGULIS HOMINIBUS
DUO ANGELI SEMPER ADHAEREANT

1. Nam
quod unicuique nostrum
duo cohaereant angeli,
id est
bonus ac malus,

Bij dit verhaal
barstten allen
in een ontzaglijk vreugdegeroep los
en de vorst der duisternis
prees hem uitbundig
en liet hem
met lof gekroond
gaan.

4. Intussen was het dageraad geworden.
En toen heel deze menigte duivels
zich aan zijn blik had onttrokken,
begon de broeder te twijfelen
aan de bewering van de boze geest.
Ja, hij werd zelfs kwaad,
dat deze hem
volgens ouder gewoonte
iets op de mouw had willen spelden
om een onschuldige monnik
als ontuchtige overtreder te brandmerken.
Het evangeliewoord schoot hem te binnen
:

*Hij bleef in de waarheid niet staan,
want er is geen waarheid in hem.
Als hij leugen spreekt,
spreekt hij uit het zijne,
want hij is een leugenaar
en de vader daarvan (Joh. 8,44).*

Hij ging naar Pelusium
waar hij wist
dat de monnik woonde
die de onreine geest
volgens zijn bewering ten val had gebracht

en die hij overigens
ook goed kende.

Toen hij hem daar wilde spreken,
vernam hij
dat in dezelfde nacht
waarin de afzichtelijke duivel
diens val
aan zijn consorten en hun vorst had verteld,
de monnik zijn klooster had verlaten
en naar het dorp was gegaan
om daar met de genoemde maagd
rampzalig
in zonde
te vallen.

17. IEDER MENS WORDT STEEDS
DOOR TWEE ENGELN VERGEZELD

1.
Elk onzer
wordt vergezeld
door twee engelen,
een goede en een boze:

scriptura testatur.

et de bonis quidem
saluator

*ne contemnatis, inquiens,
unum ex pusillis istis:
dico enim uobis
quod angeli eorum in caelis
semper uident faciem patris mei
qui in caelis est.*

illud quoque:

*inmittet angelus domini
in circuitu
timentium eum:
et eripiet eos.*

nec non etiam
quod in Actibus apostolorum
de Petro dicitur,
quia

angelus eius est.

e utrisque uero
liber Pastoris
plenissime docet.

2. si autem
consideremus et illum
qui beatum Iob expetiit,
apertissime instruimus
illum fuisse,
qui semper insidiatus ei
numquam eum
ad peccatum potuerit incitare,
et idcirco
potestatem a domino poposcisse,
uelut qui
non uirtute illius,
sed domini defensione
qui illum semper protexerit
uinceretur.

de Iuda quoque dicitur:

*et diabolus stet
a dextris eius.*

XVIII. DE DIFFERENTIA NEQUITIAE,
QUAE ADUERSIS SPIRITIBUS INEST,
PER DUOS PHILOSOPHOS ADPROBATA

1. De differentiis sane daemonum
etiam per illos duos philosophos,
qui quondam magicis artibus
uel inertiam eorum
uel fortitudinem saeuam que nequitiam
fuerant frequenter experti,
multum cognitionis

dit leert ons de Heilige Schrift.

Aangaande de goede
zegt de Zaligmaker:

*Zorgt ervoor
dat ge geen van deze kleinen geringacht,
want Ik zeg u,
hun engelen in de hemel
zien altijd het aanschijn van mijn Vader
die in de hemel is (Mt. 18,10).*

Op hen slaat ook de volgende schriftuurtekst:

*'s Heren engel omgeeft
met zijn tegenwoordigheid
degenen die Hem vrezen
en hij redt ze (Ps. 34,8).*

En dan
dat woord in de Handelingen,
waarin van Petrus gezegd wordt

:
Het is zijn engel (Hand. 12,15).

Het »Boek van de Herder«
geeft omtrent beiden
een zeer uitvoerige leer.

2. Als wij daarentegen
letten op de duivel
die de heilige man Job bekoorde,
zullen wij duidelijk zien,
dat het één en dezelfde is,
die hem tot nu toe strikken spande
zonder hem
ten val te kunnen brengen,
en die daarom
de Heer macht over hem vroeg,
want hij wist wel
dat zijn nederlaag
niet aan de kracht van zijn tegenstander was te wijten,
maar aan de verdediging van de Heer,
die hem voortdurend beschermde.

Tenslotte wordt er ook van Judas gezegd:

*Moge de duivel staan
aan uw rechterhand (Ps. 109,6).*

18. HET VERSCHIL IN BOOSHEID
BIJ DE HELSE GEESTEN WORDT BEVESTIGD
DOOR HET GETUIGENIS VAN TWEE WIJSGEREN
1. Dat de duivels onderling niet allen gelijk zijn,
hieromtrent hebben wij ook
veel licht gekregen
door die twee wijsgeren
die eertijds met toverkunsten
óf hun machteloosheid
óf hun kracht en woeste boosheid

accepimus.

hi namque
despicientes beatum Antonium
uelut inperitum ac sine litteris uirum
uolentes que eum,
si nihil amplius laedere potuissent,
saltim de cella sua
magicis praestigiis
et circumuentione daemonum
proturbare,
spiritus ei nequissimos in miserunt,
ad inpugnationem hanc
morsu liuoris
adducti,
eo quod
maximae hominum turbae
ad eum uelut famulum dei
cotidie
conuenirent.

2. cum que illo
nunc quidem inprimente
pectori suo fronti que
signaculum crucis,
nunc uero orationi
suppliciter incubante
ne adproximare quidem
dirissimi daemones
eidem prorsus auderent
atque ad eos qui illos direxerant
absque ullo reuerterentur effectum
et alios illi
in nequitia uehementiores
rursus inmitterent
itidem que ipsis
in cassum suas expendentibus uires
atque inaniter redeuntibus
potentiores nihilominus
aduersus militem Christi uictorem
iterum destinati
nihil penitus praeualerent,
eo profecerunt
tales tantae que eorum insidiae
tota magica arte quaesitae,
ut per haec
euidenter
conprobarent
magnam
professioni Christianorum
inesse uirtutem,
quibus
illae tam saeuae et tam potentes umbrae,
quas aestimabant
solem lunam que,
si ad eas directae fuissent,
obducere potuissent,
hunc
non solum nihil laedere,
sed ne ad punctum quidem

dikwijls hadden beproefd.

Vol minachting voor de heilige Antonius,
als een onwetend en ongeletterd man,
en begerig hem
(als ze niet meer konden kwetsen)
althans door toverkunsten
en bedrog van duivels
uit zijn cel
te jagen,
zonden zij heel kwaadaardige geesten op hem af,
tot deze aanval
gedreven
door bittere afgunst,
vooral omdat
dagelijks
een menigte mensen
zich om de dienaar Gods
verdrong.

2. Maar
hij maakte nu eens
het kruisteken
op het voorhoofd en borst
en ging dan weer
vurig bidden en smeken,
zodat die heel kwaadaardige duivels
hem zelfs niet durfden
naderen
en zonder enig resultaat
tot hun lastgevers moesten terugkeren.
Nu zonden ze anderen,
nog geweldiger in boosheid dan de vorigen,
op hem af,
maar ook dezen
verspilden nutteloos hun kracht
en moesten onverrichterzake terugkeren.
Voor de derde keer kregen
nog machtiger geesten opdracht
tegen de zegevierende strijder van Christus,
en ook zij vermochten volstrekt niets tegen hem.
Al die grote hinderlagen,
met de hulp van allerlei toverkunsten gelegd,
dienden slechts,
om
allerduidelijkst
de grote kracht
te laten zien
die de christelijke godsdienst
bezit.

Deze zo wrede en machtige geesten,
die volgens de wijsgeren
wel in staat waren
zon en maan
te verduisteren,
konden nochtans de heilige Antonius
niet alleen volstrekt geen letsel toebrengen,
maar hem ook niet maar voor een ogenblik

de monasterio suo
ualuerint proturbare.

zijn klooster
doen verlaten.

XIX. DE EO QUOD DAEMONES NIHIL
ADUERSUS HOMINES PRAEVALEANT,
NISI EORUM PRIUS MENTES OBSEDERINT

1. Cum que
pro hac admiratione
confestim uenientes
ad abbatem Antonium
inpugnationum suarum magnitudinem
et causas atque insidias
patefecissent
liuoris occulti,
Christianos se fieri
protinus poposcerunt.

requisito autem
ab illis proditae inpugnationis
die
adseruit
se
amarissimis cogitationum stimulis
tunc fuisse pulsatum.

2. quo experimento
sententiam nostram
quam
hesterno die in conlatione
protulimus
probauit ac definiuit
beatus Antonius,
nullatenus daemones posse
mentem cuiusquam uel corpus
inuadere
nec habere facultatem
in cuiuslibet animam penitus intruendi,
nisi eam primo destituerint
omnibus cogitationibus sanctis
ac spiritali contemplatione
uacuum nudam que reddiderint.

sciendum tamen
duobus modis
spiritus inmundos
hominibus oboedire.
aut enim sanctitati fidelium
diuina gratia ac uirtute
subduntur
aut sacrificiis impiorum
seu quibusdam carminibus deleniti
uelut familiaribus
adulantur.

3. qua opinione
Pharisaei quoque decepti
arbitrati sunt

19. DE DUIVELS VERMOGEN NIETS
TEGEN DE MENSEN, ALS ZIJ ZICH NIET EERST
MEESTER MAKEN VAN HUN GEEST

1. De wijsgeren,
vol verbazing hierover,
gingen aanstonds
abt Antonius opzoeken
en openbaarden hem
de hevige aanvallen die zij tegen hem hadden gericht
en dat de oorzaak van hun hinderlagen
hun verborgen naijver was geweest.
Nu verlangden zij aanstonds
christen te mogen worden.

De heilige Antonius vroeg echter
op welke dag
deze aanvallen hadden plaatsgehad,
en verzekerde hun
dat hij toen inderdaad
door zeer hevige innerlijke bekeringen
was gekweld.

2. Hiermee
wordt
door hem
tevens een nieuw bewijs geleverd
voor hetgeen wij
gisteren in de conferentie
zeiden,
dat namelijk de duivels zich
van niemands geest of lichaam
meester kunnen maken,
noch
binnen kunnen dringen in een ziel,
als zij haar niet eerst
van alle heilige gedachten
en inwendige beschouwing
hebben beroofd en ontledigd.

Men dient ook te weten
dat de onreine geesten
op twee manieren
aan de mensen gehoorzamen:
ófwel door Gods genade en kracht
worden zij onderworpen
aan de heiligheid der gelovigen,
ófwel zij laten zich winnen
door de offers der goddelozen
en door sommige toverformules,
als om vertrouwde vrienden ter wille te zijn.

3. Deze mening
misleidde ook de Farizeeën
toen zij dachten

etiam dominum saluatorem
 hac arte
 daemoniis imperasse,
 dicentes:
in Beelzebub
principe daemoniorum
hic eicit daemones,
 secundum illam scilicet consuetudinem,
 qua norant
 suos magos uel maleficos
 per inuocationem nominis illius
 ac ritum sacrificiorum,
 quo eum delectari et gaudere
 cognoscunt,
 uelut domesticos eius
 habere
 etiam in daemonas
 ei subditos
 potestatem.

XX. INTERROGATIO DE APOSTATIS ANGELIS,
 QUI IN GENESI CUM FILIABUS HOMINUM
 CONCUBUISSE DICUNTUR

Germanus:
 Quia Geneseos lectio
 paulo ante
 in medium
 dei dispensatione
 prolata est,
 quae nos oportune commonuit,
 ut id
 quod semper discere cupiebamus
 nunc possimus congrue sciscitari,
 quid etiam
 de illis apostatis angelis
 sentiendum sit
 optamus agnoscere,
 qui
se cum filiabus hominum
miscuisse
 dicuntur,
 utrum hoc possit
 spiritali naturae
 secundum litteram
 conuenire.

illud quoque
 euangelii testimonium
 quod de diabolo
 paulo ante dixisti:
quia mendax est
et pater eius
 similiter desideramus audire
 quinam eius pater
 intellegendus sit.

dat zelfs onze Heer en Verlosser
 door dergelijke kunsten
 de duivels bevelen gaf,
 en zij zeiden:
Door Beëlzebub,
de vorst der duivels,
drijft hij de duivels uit (Lc. 11,15).
 Zo was het namelijk het gebruik
 van hun magiërs en tovenaars,
 aan de Farizeeën welbekend,
 om de naam Beëlzebub aan te roepen
 en hem offers op te dragen,
 waarvan zij wisten,
 dat ze hem aangenaam waren,
 om aldus als zijn huisgenoten
 ook macht
 uit te oefenen
 over de duivels
 die hem waren onderworpen.

20. EEN VRAAG OMTRENT DE AFVALLIGE ENGELEN,
 WAARVAN IN HET BOEK DER SCHEPPING WORDT
 VERHAALD, DAT ZIJ OMGANG HADDEN MET DE
 DOCHTERS DER MENSEN

Toen zei Germanus:
 Daarstraks
 hebt u
 volgens Gods schikking
 een plaats uit Genesis
 aangehaald,
 die ons in herinnering bracht
 u een vraag te stellen
 omtrent iets
 wat wij steeds graag wilden weten.
 Wat moet men namelijk
 denken
 van die afvallige engelen
 waarvan gezegd wordt
 dat
zij vleselijke omgang
met de dochters der mensen hadden (Gen. 6,2)?

Kan dit
 van geestelijke wezens
 volgens de letterlijke zin
 worden verstaan?

Ook zouden wij
 uw uitleg willen horen
 van de evangelietekst,
 daarstraks door u zelf aangehaald
 met betrekking tot de duivel:
Want hij is een leugenaar
en zijn vader (Joh. 8,44).
 Wie moet men verstaan
 onder de vader van de duivel?

XXI. ABSOLUTIO PROPOSITAE QUAESTIONIS

1. Serenus:

Duas quaestiones non mediocres
pariter protulistis,
de quibus
quantum possum
eodem quo proposuistis ordine
respondebo.

nullo modo credendum est
spiritalis naturas
coire cum feminis
carnaliter posse.

quodsi aliquando hoc
secundum litteram
fieri potuisset,
quomodo
nunc quoque
id ipsum
non
uel raro
contingeret
et
absque semine uel coitu uiri
aliquos nasci similiter de mulieribus
conceptu daemonum
cerneremus?

cum praesertim constet
eos
libidinum sordibus
admodum delectari,
quas procul dubio
per semet ipsos exercere
quam per homines
mallent,
si id ullo modo posset inpleri,
Ecclesiaste quoque
id ipsum pronuntians:
quid est quod fuit?
ipsum quod est:
et quid est quod factum est?
ipsum quod fiet:
et non est omne recens sub sole
quod loquatur
et dicat:
ecce hoc nouum est,
iam fuit in saeculis
quae fuerunt
ante nos.

2. Sed ita
quaestio huius propositionis
absoluitur.

post necem Abel iusti,
ne a fraticida et impio
omne hominum genus
exordium sumeret,

21. ANTWOORD OP DE GESTELDE VRAAG

1. Toen antwoordde Serenus:

Ge stelt me daar
twee niet geringe vragen tegelijk,
waarop ik zal trachten,
zo goed ik kan,
in dezelfde volgorde waarin ge ze gesteld hebt,
te antwoorden.

Men kan niet aannemen
dat geestelijke wezens
vleselijke omgang
met vrouwen kunnen hebben.

Indien dit ooit
volgens de letter
mogelijk ware geweest,
waarom
zou hetzelfde
dan ook nu
niet
dikwijls
gebeuren,
dat er namelijk
vrouwen kinderen kregen,
die niet uit het zaad van een man
maar uit de omgang met duivels
waren ontvangen?

Temeer omdat vaststaat
dat zij
een bijzonder genoeg vinden
in de onreinheden der wellust,
die ze zonder twijfel
liever
zelf zouden bedrijven
dan door de mensen,
als dat op een of andere wijze mogelijk ware.
Prediker spreekt ook
hetzelfde uit:

Wat is geweest
zal er weer wezen
en wat is gedaan,
dat zal weer worden gedaan:
er is niets nieuws onder de zon.
Is er iets te verwoorden
waarvan men zegt:
zie, dit is iets nieuws! ,
reeds was het er in de eeuwen
die er waren
voor onze verschijning (Pred. 1,9-10).

2. Maar de oplossing
der gestelde kwestie
is als volgt:

Na de dood van de rechtvaardige Abel
wilde God niet dat heel het menselijk geslacht
zou afstammen
van een goddeloze broedermoordenaar,

in locum fratris extincti
nascitur Seth,
qui
non solum posteritati
sed etiam fraternae
iustitiae pietati que
succederet.

cuius progenies
patris secuta iustitiam
a societate et coniunctione
cognitionis illius
quae ex Cain sacrilego descendebat
semper diuisa permansit,
sicut etiam genealogiae discretio
manifeste declarat
ita dicens:

*Adam genuit Seth,
Seth genuit Enos,
Enos genuit Cainam,
Cainam autem genuit Maleleel,
Maleleel autem genuit Iaret,
Iaret genuit Enoc,
Enoc genuit Mathusalam,
Mathusalam genuit Lamec,
Lamec genuit Noe.*

item genealogia Cain
ita diuisa describitur:

*Cain genuit Enoc,
Enoc genuit Cainam,
Cainam genuit Maleleel,
Maleleel genuit Mathusalam,
Mathusalam genuit Lamec,
Lamec genuit Iobel et Iubal.*

3. itaque illa generatio
quae de Seth iusti propagine descendebat
suae lineae iugiter agnationi que permixta
in patrum atque atau
sanctitate
longa aetate durauit,
nequaquam scilicet sacrilegiis
ac malitia nequissimae prolis
infecta,
quae in semet
inpietatis germen
uelut auita traditione
retinebat insertum.

donec ergo
perseuerauit
inter illos
generationis eorum ista discretio,
semen illud Seth,
utpote de optima radice
procedens,
pro merito sanctitatis
angeli dei
siue ut diuersa exemplaria continent

maar in plaats van de overleden Abel
werd Set geboren
die
niet alleen zijn plaats zou innemen
maar ook de erfgenaam zou zijn
van de deugd en de godsvrucht
van zijn broer.

Zijn kinderen
volgden het voorbeeld van deugd van hun vader
en hielden zich steeds verre
van alle omgang en verbintenis
met de nakomelingen
van de heiligschennende Kaïn,
zoals ook duidelijk blijkt
uit de geslachtslijsten,
die als volgt zijn:

*Adam verwekte Set,
Set verwekte Enosj,
Enosj verwekte Kenan,
Kenan verwekte Mahalalel,
Mahalalel verwekte Jered,
Jered verwekte Henoch,
Henoch verwekte Metoesjelach,
Metoesejaël verwekte Lamech,
Lamech verwekte Noach (Gen. 5,3-29).*

Daarnaast luidt de geslachtslijst van Kaïn
aldus:

*Kaïn verwekte Henoch,
Henoch verwekte Irad,
Irada verwekte Mechoejaël,
Mechoejaël verwekte Metoesjaël,
Metoesejaël verwekte Lamech,
Lamech verwekte Javal en Joeval (Gen. 4,17-21).*

3. De geslachten
die dus afstamden van de rechtvaardige Set
bleven voortdurend huwen binnen hun eigen linie
en hielden lange tijd trouw vast
aan het deugdzaam voorbeeld
van hun vader en van diens vader Adam
zonder zich te bezoedelen
met de heiligschennissen
en de boosheid van die goddeloze nakomelingen,
die het zaad der ongerechtigheid
als een erfdeel van hun vader Kaïn
in zich
bewaarden.

Zolang nu
deze scheiding
tussen de beide stammen
bleef duren,
verdienden de kinderen van Set,
overeenkomstig de edele wortel
waaruit zij waren gesproten,
om hun deugdzaamheid
engelen
te worden genoemd

fili dei
uocati sunt,
et e contrario illi
propter impietatem
uel suam uel patrum suorum
et opera terrena
fili hominum
nuncupantur.

4. cum esset ergo
inter ipsos
usque ad illud tempus
haec utilis sancta que diuisio,
uidentes post haec
fili Seth qui dei alii erant
filias eorum
qui de Cain progenie nascebantur
desiderio pulchritudinis earum succensi
acceperunt de ipsis sibimet uxores,
quae uiris suis
parentum suorum nequitias infundentes
ab illa eos ingenita sanctitate
ac simplicitate paterna
protinus conruperunt.

ad quos
satis congrue directum est
illud eloquium:

*ego
dixi:
dii estis,
et filii excelsi
omnes.
uos autem
sicut homines
moriemini:
et sicut unus de principibus
cadetis,*

qui que
ab illa uera
physicae philosophiae
disciplina
tradita sibi a maioribus
exciderunt,
quam primus homo ille,
qui uniuersarum naturarum institutionem
e uestigio
subsecutus est,
potuit euidenter adtingere
suis que posteris
certa ratione
transmittere.

5. quippe qui
mundi ipsius infantiam adhuc teneram
et quodammodo palpitantem rudem que
conspexerat
et in quem tanta fuit
non solum sapientiae plenitudo,

of *kinderen Gods*
zoals men in verscheidene handschriften kan lezen.
De nakomelingen van Kain daarentegen
kregen
vanwege hun eigen goddeloosheid
en die hunner vaderen
en hun aardse werken
de naam van *kinderen der mensen*.

4. Maar op zekere dag
kwam
aan deze goede, heilzame scheiding
een einde.
De zonen van Set,
die ook kinderen van God waren,
zagen de dochters
uit het geslacht van Kain,
en, ontstoken door het verlangen naar haar schoonheid,
kozen ze uit haar hun vrouwen.
Dezen brachten op hun mannen
de ondeugden over van hun eigen ouders
en maakten ze aldus geheel afvallig
van de hun aangeboren voorvaderlijke
eenvoud en rechtschapenheid.

Heel treffend
past op hen
dit psalmvers:
*Ik,
ik heb gezegd:
goden zijn jullie
en zonen van de Allerhoogste,
allemaal.
Maar jullie,
als mensen
zullen jullie sterven
en als één van de vorsten
zullen jullie vallen (Ps. 82,6-7).*

Zij vergaten
die waarachtige
filosofie van de natuur,

die zij van hun ouders
en van de eerste mens hadden gekregen.
Deze toch,
die terstond
na de overige dingen
geschapen was,
kon haar zich op duidelijke wijze eigen maken
en veilig
aan zijn nakomelingen
doorgeven.

5. Hij had immers
de wereld nog in haar prille jeugd
gezien,
als het ware ontspruitend en onberoerd,
en niet alleen
was hij vervuld van wijsheid,

sed etiam gratia prophetiae
 diuina illa insufflacione
 transfusa,
 ut uniuersis animantibus nomina
 rudis adhuc mundi huius habitator
 inponeret
 ac non solum
 omnigenum bestiarum atque serpentum
 furores uirus que
 discerneret,
 sed etiam
 uirtutes herbarum et arborum
 lapidum que naturas

ac temporum
 necdum expertorum
 uicissitudines
 partiretur,
 ita ut efficaciter potuerit dicere:
*dominus dedit mihi
 eorum, quae sunt,
 scientiam ueram:
 ut sciam
 dispositionem orbis terrarum
 et uirtutes elementorum,
 initium
 et consummationem
 et medietatem temporum,
 uicissitudinum inmutationes
 et diuisiones temporum,
 annorum cursus
 et stellarum dispositiones,
 naturas animalium
 et iras bestiarum,
 uim spirituum
 et cogitationes hominum,
 differentias arborum
 et uirtutes radicum,
 et quaecumque sunt abscondita
 et in promptu
 cognoui.*

6. hanc ergo
 scientiam omnium naturarum
 per successiones generationum
 semen Seth
 paterna traditione
 suscipiens,
 donec diuisum
 a sacrilega propagine perdurauit,
 quemadmodum sancte perceperat,
 ita etiam
 uel ad dei cultum
 uel ad utilitatem uitae communis
 exercuit.

cum uero
 impiae generationi
 fuisset admixtum,
 ad res profanas ac noxias

maar ook had Gods Geest hem
 de gave van profetie
 geschonken,
 zodat hij,
 nauwelijks op de aarde wonend,
 reeds alle dieren hun naam gaf,

de woestheid der wilde beesten
 en het venijn der slangen,

de krachten van kruiden en bomen,
 en de aard der gesteenten
 onderscheidde,
 terwijl hij ook,
 zonder ondervinding nog,
 de wisselende jaargetijden
 indeelde,
 zodat hij naar alle waarheid kon zeggen:

*De Heer heeft mij
 de ware wetenschap
 der dingen gegeven.
 Hij deed mij kennen
 de bouw van de wereld,
 de kracht der elementen,
 het begin,
 het midden
 en het eind der tijden,
 de veranderingen
 en wisselvalligheden der verschillende jaargetijden,
 de loop der jaren
 en de rangschikking van de sterren,
 de natuur van de dieren
 en de woestheid van de wilde beesten,
 de macht van de geesten
 en de gedachten der mensen,
 de verscheidenheid van de planten
 en de kracht van de wortels:
 al wat verborgen is
 of openbaar
 leerde ik kennen (Wijsh. 7,17-21 LXX).*

6. Deze
 kennis van alle dingen
 werd onder de kinderen van Set
 van geslacht op geslacht
 door de vader aan de zoon
 doorgegeven,
 zolang zij afgezonderd bleven
 van het heiligschennend ras.
 Gelijk zij haar op heilige wijze hadden gekregen,
 gebruikten zij haar
 ook
 tot eer van God
 of tot algemeen nut van de mensen.

Maar
 na de vermenging
 met het goddeloos geslacht
 gebruikten zij

quae pie didicerat
 instinctu quoque daemonum
 deriuauit
 curiosas que ex ea
 maleficiorum artes
 atque praestigias
 ac magicas superstitiones
 audaciter
 instituit,
 docens posteros suos,
 ut sacro illo cultu diuini numinis
 derelicto
 uel elementa haec
 uel ignem
 uel aërios daemones
 uenerarentur et colerent.

7. haec igitur quam diximus
 curiosarum rerum notitia
 quomodo in diluuiō non perierit
 ac superuenientibus saeculis innotuerit,
 licet hoc minime
 absolutio propositae quaestionis exposcat,
 tamen,
 quia nos occasio huius expositionis admonuit,
 praestringendum breuiter puto.

quantum itaque
 antiquae traditiones ferunt,
 Cham filius Noe,
 qui superstitionibus istis
 et sacrilegis ac profanis erat artibus institutus,
 sciens
 nullum se posse
 super his memorialem librum
 in arcam prorsus inferre,
 in qua erat una cum patre iusto
 ac sanctis fratribus ingressurus,
 scelestas artes
 ac profana commenta
 diuersorum metallorum lamminis,
 quae scilicet
 aquarum conrumpi inundatione non possent,
 et durissimis lapidibus
 insculpsit.

8. quae
 peracto diluuiō
 eadem qua celauerat curiositate
 perquirens
 sacrilegiorum ac perpetuae nequitiae
 seminarium
 transmisit in posteros.

hac itaque ratione
 illa uulgi opinio,
 qua credunt angelos
 uel maleficia
 uel diuersas artes
 hominibus tradidisse,

hetgeen zij met godsdienstige ijver hadden geleerd,
 op ingeving van de duivels
 voor onheilige en verkeerde doeleinden.
 Zij schaamden zich niet
 een begin te maken
 met al die soorten
 van geheime
 en schadelijke
 of wonderbare toverkunsten,
 en leerden hun nakomelingen
 de heilige eredienst van Gods Naam
 de rug toe te keren
 om de elementen
 te aanbidden,
 het vuur
 en de duivels in de lucht.

7. Ik wil nu in het kort vertellen
 hoe
 deze geheime wetenschappen
 niet met de zondvloed zijn verdwenen,
 maar in de eeuwen daarna bekend raakten.
 Al valt dit ook
 niet onder de gestelde vraag,
 onze stof geeft er toch
 aanleiding toe.

Volgens hetgeen
 oude overleveringen verhalen
 was Cham, de zoon van Noach,
 de eerste die zich met deze bijgelovigheden
 en heiligschennende en goddeloze kunsten bezig hield.
 Daar hij wist
 dat hij in de ark,
 waar hij met zijn rechtschapen vader
 zijn deugdzaame broers zou binnengaan,
 het boek niet kon meenemen
 waarin dat alles stond opgeschreven,
 grifte hij
 de misdadige kunstgrepen
 en de onheilige verzinsels
 op metalen platen,
 die
 bestand waren tegen het water,
 en op bijzonder harde stenen.

8.
 Na de zondvloed
 zocht hij dit alles weer op
 met dezelfde ijver waarmee hij het had verborgen
 en kon aldus aan zijn nakomelingen
 een kweekschool overleveren
 van heiligschennissen en voortdurende boosheid.

Dit is
 de kern van waarheid
 in het volksgeloof,
 volgens hetwelk de engelen het waren,
 die de mensen
 de toverkunsten leerden

in ueritate completa est.

de illis ergo
quemadmodum diximus
filiis Seth
et filiabus Cain
nequiores filii
procreati sunt,
qui fuerunt
robustissimi uenatores,
uiolentissimi ac truculentissimi uiri,
qui pro inormitate corporum
uel crudelitatis atque malitiae
gigantes nuncupati sunt.

9. hi namque
finitimos populari
ac rapinas
inter homines primi
exercere coeperunt,
praeda potius exigentes uitam suam
quam sudore operis ac labore contenti,
et quorum usque eo
scelera supercreuerant,
ut expiari mundus alias
nisi diluuii inundatione
non posset.

ita ergo
filiis Seth
libidinis instigatione
transgressis
illud mandatum,
quod ab exordio mundi huius
naturali instinctu
diutissime
fuerat custoditum,
necesse fuit
per litteram legis
postea reparari:
*filiam tuam
non dabis filio eius uxorem
nec de filiabus eorum
accipies filio tuo,
quia seducent corda uestra,
ut discedatis a deo uestro
et sequamini deos earum
ac seruiatis eis.*

XXII. OBIECTIO, QUEMADMODUM GENERI SETH
CUM FILIABUS CAIN PROFANA CONMIXTIO
ANTE INTERDICTUM LEGIS POTUERIT INPUTARI
Germanus:
Merito potuisset illis
ex hac praesumptione coniugii
crimen transgressionis
adscribi,

en de occulte wetenschappen.

Uit de vereniging nu
van de zonen van Set
met de dochters van Kaïn,
waarover wij hebben gesproken,
werden kinderen geboren
nog slechter dan hun ouders.
Het waren
geweldige jagers,
wilde en woeste kerels,
die vanwege hun grote gestalte,
hun wreedheid en boosheid
reuzen werden genoemd.

9. Zij
begonnen
hun burens te plunderen
en zich toe te leggen
op roof
daar ze liever van buit leefden
dan van het zweet en het werk hunner handen. Zo
stapelden zij
misdaad op misdaad
tot tenslotte de wereld nog slechts
door de wateren van de zondvloed
kon worden gereinigd.

De zonen van Set
hadden geluisterd
naar de aansporingen van de wellust
en aldus
het gebod overtreden,
dat van de schepping der wereld
gedurende lange tijd
door een natuurlijk instinct
was onderhouden.
Nu werd het nodig
dat er een geschreven regel
voor in de plaats kwam:
*Ge moogt uw dochters
niet aan hun zonen geven
en hun dochters
niet voor uw zonen nemen,
want zij zouden uw harten verleiden
en u vervreemden van uw God,
om andere goden te volgen
en hen te aanbidden (Dt. 7,3; Ex. 3,16; 1Kon. 11,2).*

22. OPWERPING: KON MEN DE KINDEREN VAN SET
HUN VERENIGING MET DE DOCHTERS VAN KAÏN
WEL AANREKENEN VÓÓR HET VERBOD VAN DE WET?
Toen zei Germanus:
Terecht had men de kinderen van Set
hun huwelijken met de dochters van Kaïn
kunnen verwijten
als een overtreding,

si data fuisset eis
ista praeceptio.

at
cum seiunctionis istius obseruantia
necdum aliqua fuisset constitutione praefixa,
quemadmodum illis
permixtio generis
ad noxam debuit inputari,
quae nullo fuerat interdicta mandato?

lex enim
non praeterita solet crimina,
sed futura damnare.

indien hun dit voorschrift
zou zijn gegeven.

Maar
aangezien het onderhouden van deze scheiding
door geen wet was bepaald,
hoe kon
de vermenging van geslacht
hun dan kwalijk worden genomen,
daar ze door geen gebod was verboden?

De wet immers
pleegt geen voorbije misdaden,
maar toekomstige te veroordelen.

XXIII. RESPONSIO, QUOD NATURALI LEGE
AB INITIO HOMINES IUDICIO SEU POENAE
FUERUNT OBNOXII

1. Serenus:
Deus
hominem creans
omnem naturaliter
ei
scientiam legis
inseruit.

quae
si fuisset ab homine
secundum propositum domini
ut coeperat
custodita,
non utique necessarium fuisset
aliam dari
quam litteris
postea promulgauit:

erat enim superfluum
extrinsecus
offerri remedium
quod adhuc intrinsecus uigebat
insertum.

sed
quia haec
ut diximus
penitus corrupta iam fuerat
libertate usu que peccandi,
uelut huius exsecutor
ac uindex
et ut ipsis scripturae uerbis eloquar
adiutrix
adposita est
Moysaicae legis
seuera districtio,
ut
uel metu poenae praesentis
non penitus

23. ANTWOORD: VAN HET BEGIN AF WAREN DE
MENSEN ONDERHEVIG AAN OORDEEL OF STRAF
KRACHTENS DE NATUURWET

1. Toen antwoordde Serenus:
Toen God
de mens schiep,
legde Hij
op natuurlijke wijze
heel de kennis der Wet
in zijn hart,

en
als hij haar altijd,
volgens Gods opzet,
zoals hij begonnen was,
had onderhouden,
zou daarna nooit
de afkondiging van een andere,
geschreven wet,
nodig geweest zijn.

Het was immers overbodig,
van buiten
een geneesmiddel aan te bieden
als dat van binnen nog krachtig
leefde en werkte.

Maar
omdat zij,
zoals wij zeiden,
door de vrijheid en de gewoonte van zondigen
geheel was verduisterd,
werd de Wet van Mozes
eraan toegevoegd,
als haar eiser,
uitvoerder
en wreker,
of ook met de woorden van de Heilige Schrift,
haar helper,
opdat
althans de vrees voor de straffen van dit leven
de mensen ervan zou weerhouden,

bonum scientiae naturalis
extinguerent,
secundum prophetae sententiam dicentis:
*legem dedit
in adiutorium.*

2. quae etiam
secundum apostolum
paedagogus
uelut paruulis
data fuisse
describitur,
erudiens scilicet eos
atque custodiens,
ne
ab illa disciplina
in qua naturaliter fuerant instituti
quadam obliuione
discederent.

nam
quia sit homini
omnis scientia legis
ab initio creationis
infusa,
hinc manifeste probatur,
quod mandata legis
absque litterae lectione
ante legem,
immo ante diluuium
omnes sanctos obseruasse
cognoscimus.

quemadmodum enim
scire potuit Abel
necdum lege mandante,
quod de primitiuis ouium suarum
et de adipe ipsarum
sacrificium deo deberet offerre,
nisi per insitam sibi legem
naturaliter
fuisset edoctus?

quemadmodum Noe
quod mundum
uel quod inmundum esset animal
discreuisset
nondum haec legali distinguente mandato,
nisi scientia naturali
fuisset instructus?

3. unde Enoc didicit
ambulare cum deo,
nullam legis inlumptionem
ab aliquo consecutus?

ubi Sem et Iapheth legerant:
*turpitudinem patris tui
non reuelabis,*
ut incedentes retrorsum

de gave van het natuurlijke licht
geheel in hun binnenste uit te doven.
*God, zegt de profeet,
gaf hun de Wet
tot hulp (Jes. 8,20 LXX),*

2. en de Apostel op zijn beurt
beschrijft
haar
als ons gegeven
gelijk *een tuchtmeester* (Gal. 3,24)
aan kleine kinderen,
om ze te onderrichten
en te bewaren,
opdat ze niet
door een zekere achteloosheid
zouden afwijken
van de beginselen,
hun door de natuur zelf geleerd.

Dat overigens
de mensen
heel de kennis der Wet
van het begin der schepping af
ingestort hebben gekregen,
blijkt duidelijk hieruit,
dat al de heilige mannen,
die vóór de Wet,
ja zelfs vóór de zondvloed leefden,
de geboden der Wet
onderhielden
zonder haar letter te bezitten.

Hoe kon immers
Abel weten,
toen nog geen wet hieromtrent iets voorschreef,
dat hij God een offer moest brengen
van de eerstelingen van zijn schapen
en van hun vet (Gen. 4,4),
als hij niet door een wet,
hem van nature ingestort,
dit had geleerd?

Hoe had Noach
lang voor al die ceremoniële wetten
onderscheid kunnen maken
tussen reine
en onreine dieren (Gen. 7,2),
zo een natuurlijke kennis
hem niet had onderricht?

3. Waar leerde Henoch
met God te wandelen (Gen. 5,22),
toen niemand hem nog
omtrent de Wet kon verlichten?

Waar hadden Sem en Jafet gelezen:
*Ge zult de schaamte van uw vader
niet ontbloten (Lev. 8,17),*
zodat zij achterwaarts gaande

patris uerecunda uelarent?

unde monitus Abraham
spoliis hostium
quae sibi offerebantur,
ne retributionem laboris sui
consequeretur,
abstinuit,
uel decimas
sacerdoti Melchisedec,
quae Moysaica lege praecipuntur,
exsoluit?

unde idem ipse Abraham,
unde Loth
transeuntibus ac peregrinis
humanitatis iura
et ablutionem pedum
necdum euangelico
coruscante mandato
suppliciter obtulerunt?

4. unde Iob
tantam deuotionem fidei,
tantam castimoniae puritatem,
tantam humilitatis,
mansuetudinis,
misericordiae,
humanitatis scientiam
consecutus est,
quantam nunc ne ab illis quidem
qui euangelia memoriter tenent
uidemus impleri?

quem sanctorum legimus
ante legem
illum legis non obseruasse mandatum?

quis illorum non custodiuit:
*audi Israhel,
dominus deus tuus
dominus unus est?*

quis non inpleuit illorum:
*non facies tibi
sculptile
neque ullam similitudinem eorum
quae in caelo sunt
siue quae in terra
uel eorum quae sunt in aquis sub terra?*

5. quis eorum non obseruauit:
*honora patrem tuum et matrem
uel illa
quae in Decalogo subsequuntur:
non occides,
non adulterabis,
non facies furtum,
non falsum testimonium dices,
non concupisces*

de naaktheid van hun vader bedekten (Gen. 9,23)?

Door wie werd Abraham vermaand
om het deel der vijandelijke buit
te weigeren
dat men hem aanbood,
om aldus geen loon te krijgen
voor zijn moeite (Gen. 18),
of hoe kwam hij ertoe
aan de priester Melchisedek
de tienden te betalen (Gen. 14,20-22),
die later pas de Wet van Mozes voorschreef?

Wie had diezelfde Abraham
en wie aan Lot geleerd
de plichten der gastvrijheid
te vervullen
jegens reizigers en vreemdelingen
en ze nederig de voeten te wassen (Gen. 18 en 19),
terwijl het gebod van het Evangelie
nog niet zijn licht verspreidde?

4. Waar heeft Job
die geloofsijver geput,
die reine kuisheid,
die verheven kennis
van ootmoed,
zachtmoedigheid,
barmhartigheid
en gastvrijheid,
die wij nu zelfs door hen
die het Evangelie van buiten kennen,
niet in beoefening zien gebracht?

Van welke heilige lezen wij
dat hij vóór de Wet
één gebod van de Wet heeft geschonden?

Wie van hen onderhield niet:
*Luister Israël,
de Heer uw God
is een enig Heer (Dt. 6,4)?*

Wie hunner vervulde niet:
*Gij zult u
geen godenbeelden maken,
noch enig beeld
van wat in de hemel daarboven,
op de aarde beneden
of in het water onder de aarde is (Ex. 20,4)?*

5. Wie van hen hield niet:
*Eer uw vader en uw moeder,
of de volgende geboden
van de decaloog:
Ge zult niet doden,
geen overspel doen,
niet stelen,
geen valse getuigenis geven
en niet de vrouw begeren*

uxorem proximi tui
 alia que his multo maiora
 quibus
 non solum legis,
 sed etiam euangelii
 praeuenere
 mandata?

van uw naaste (Ex. 20,12-17),
 en andere nog veel grotere dan deze,
 waarin zij
 niet alleen vooruit liepen
 op de geboden
 van de Wet,
 maar zelfs op die van het Evangelie?

XXIV. DE EO QUOD IUSTE PUNITI SUNT
 QUI ANTE DILUIUM PECCAERUNT

1. Ita ergo intellegimus
 ab initio
 deum omnia
 creasse perfecta
 nec fuisse
 quod ordinationi eius principali
 uelut inprovidae et imperfectae
 necesse esset adiungi,
 si in illo statu ac dispositione
 qua ab ipso creata sunt
 uniuersa mansissent.

et idcirco
 in eos qui ante legem,
 immo ante diluuium
 peccauerunt,
 iusto iudicio
 animaduertisse deum
 probamus,
 quia transgressi naturalem legem
 sine ulla meruerunt excusatione
 puniri,

nec
 in illorum incidemus
 blasphemam calumniam,
 qui
 ignorantes hanc rationem
 derogant deo ueteris testamenti
 ac
 detrahentes nostrae fidei
 subsannantes que respondent:
 quid ergo placuit deo uestro,
 ut post tot annorum milia
 legem uoluerit promulgare,
 tanta saecula passus
 sine lege transire?

2.
 quodsi postea
 melius aliquid adinuenit,
 apparet eum
 in primordio mundi
 inferiora uel deteriora sapuisse
 et post haec
 uelut experimentis edoctum
 coepisse rectora prospicere
 ac principales ordinationes suas

24. TERECHT WERDEN DEGENEN GESTRAFT
 DIE VÓÓR DE ZONDVLOED ZONDIGDEN

1. Hieruit zien we dus
 dat God alles
 volmaakt heeft geschapen
 van het begin af,
 zodat het nooit nodig geweest zou zijn
 iets aan zijn eerste ordening toe te voegen,
 alsof deze tekort schoot
 in vooruitziendheid en volmaaktheid,
 indien alles maar ware gebleven
 in de toestand,
 waarin het door God was geschapen.

Daarom
 willen wij bewijzen
 dat zij die vóór de Wet,
 ja zelfs vóór de zondvloed
 hebben gezondigd,
 door een rechtvaardig oordeel Gods
 getroffen zijn,
 omdat zij de natuurwet overtreden hadden
 en dus verdienden zonder enige verontschuldiging
 te worden gestraft.

Wij zullen ons evenmin
 schuldig maken
 aan de heiligschennende godslastering van degenen
 die
 zonder begrip voor deze waarheid
 de God van het Oude Verbond naar beneden halen
 en
 ons geloof bespotten
 en belasteren met de woorden:
 Hoe toch heeft het onze God behaagd
 dat Hij na zovele duizenden jaren
 een Wet heeft willen afkondigen,
 terwijl Hij zovele eeuwen
 zonder wet heeft laten voorbijgaan?

2.
 Als Hij nadien
 iets beters heeft uitgevonden,
 dan blijkt
 dat Hij bij het begin van de wereld
 lagere of slechtere dingen bedacht heeft,
 en daarna,
 als door ondervinding geleerd,
 begonnen is juistere dingen te voorzien,
 en zijn eerste plannen

in melius emendare.

Quod

immensae praesentiae dei
penitus convenire non poterit
nec sine ingenti blasphemia
haec de ipso
ab haeretica insania
proferentur,
dicente Ecclesiaste:
*cognovi
quoniam omnia
quae fecit deus ab initio
ipsa erunt in aeternum:
super illa
non est quod addatur,
et ab illis
non est quod auferatur.*

Et idcirco

*iustis
lex non est posita,
iniustus autem
et non subditis,
impiis
et peccatoribus,
sceleratis
et contaminatis.*

3. illi namque
habentes
naturalis atque insitae legis
sanam atque integram disciplinam
nequaquam
lege hac
extrinsecus adhibita
litteris que descripta
quae que in adiutorium illi naturali
data est
indigebant.

ex quibus
apertissima ratione
colligitur
nec
legem istam perscriptam litteris
dari ab initio debuisse
(erat enim hoc superfluum fieri
stante adhuc naturali lege
nec ad integrum uiolata)
nec
euangelicam perfectionem
tradi
ante legis potuisse custodiam.

4. non enim
poterant audire:

*qui te percusserit
in dextera maxilla tua,
praebe illi et alteram,*

te verbeteren.

Een dergelijke opvatting

is geheel in strijd
met de onmetelijke voorkennis van God,
en niet zonder een geweldige godslastering
wordt dit
door ketterse dwaasheid
van Hem beweerd,
daar Prediker zegt:
*Ik heb geleerd
dat alwat
God in het begin gemaakt heeft,
eeuwig zal zijn
en dat hieraan
niets moet worden toegevoegd
of afgedaan
(Pred. 3,14 LXX).*

Daarom

*de Wet is niet gemaakt
voor de rechtvaardige,
maar voor tuchtelozen
en losbandigen,
voor goddelozen
en zondaars,
voor heiligschenners
en ongodsdienstigen (1Tim. 1,9).*

3. Door de natuurwet,
in hun harten gegrift,
beschikten de mensen immers
over een gezonde en volledige leer
en hadden
deze Wet
- van buiten af meegedeeld
en op schrift gebracht,
en welke tot hulp gegeven is
aan die natuurwet -
in het geheel niet nodig.

Zonneklaar

volgt
hieruit
dat
die geschreven wet
niet reeds in het begin moest worden gegeven,
want dit was toen overbodig,
omdat de natuurwet nog standhield
en niet geheel verminkt was;
ook kon
de evangelische volmaaktheid
niet worden meegedeeld
vóór de onderhouding van de Wet.

4. Zij immers
die niet tevreden
met volgens de lex talionis
het geleden onrecht
met gelijke munt vergelden,

qui contenti non erant
 talionis aequalitate
 iniurias propriis
 uindicare,
 sed letales calces
 ac telorum uulnera
 pro alapa leuissima
 rependebant
 et pro uno dente
 percutientium animas
 expetebant.

sed
 nec dici illis poterat:
diligite inimicos uestros,
 in quibus
 magnus fructus et utilitas ducebatur,
 ut amicos suos diligenter,
 declinarent uero ab inimicis
 et solo ab eis
 odio
 dissiderent
 nec
 obprimere illos
 et interficere
 festinarent.

XXV. DE DIABOLO QUOD DICITUR IN EUANGELIO
 QUOMODO INTELLEGENDUM SIT:
 QUIA MENDAX EST ET PATER EIUS

1. Illud uero
 quod uos
 de diabolo mouerat:
quia mendax est
et pater eius,
 quod uidelicet
 tam ipse
 quam pater suus
 mendax pronuntiari uideatur
 a domino,
 satis absurdum est
 hoc
 uel leuiter opinari.

ut enim
 paulo ante diximus
 spiritus spiritum non generat,
 sicut ne animam quidem
 potest anima procreare,
 licet concretionem carnis
 non dubitemus
 humano semine
 coalescere,
 ita de utraque substantia,
 id est carnis et animae,
 quae
 cui adscribatur auctori,

voor een lichte kaakslag
 dodelijke schoppen
 teruggaven
 en verwondingen met wapens,
 en voor een tand
 het leven
 eisten,
 konden niet horen:
Als iemand u
op de rechterwang slaat,
keer hem ook de andere toe (Mt. 5,39).

Ook kon men hun niet zeggen:
Bemint uw vijanden (Mt. 5,44),
 want
 het was al heel wat
 als ze hun vrienden liefhadden,
 en hun vijanden links lieten liggen
 en alleen
 ophielden
 ze te haten,
 zonder
 aanstonds klaar te staan
 om ze te verdrücken
 en te vermoorden.

25. HOE MEN VERSTAAN MOET
 WAT HET EVANGELIE VAN DE DUIVEL ZEGT:
 QUIA MENDAX EST ET PATER EIUS

1. Wat nu
 de tekst betreft omtrent de duivel:
quia mendax est
et pater eius,
 daarmee had ge moeite,
 omdat namelijk daarin
 zowel de duivel
 als zijn vader
 door onze Heer
 leugenaars schijnen te worden genoemd (Joh. 8,44).
 Het is echter dwaas
 deze uitdrukking
 ook maar even te veronderstellen,

want
 gelijk wij zo juist zeiden,
 brengt een geest geen andere geest voort,
 evenmin als een ziel
 een andere ziel kan telen,
 hoewel het lichaam
 zonder twijfel
 uit menselijk zaad
 ontstaat.
 De Apostel onderscheidt heel duidelijk
 de twee zelfstandigheden,
 namelijk lichaam en ziel
 en de oorsprong van beiden,

apostolo manifestius distinguente:

*deinde patres, inquit,
carnis nostrae
habuimus eruditores
et reuerbamur:
non multo magis subiciemur
patri spirituum
et uiuemus?*

2. quid hac diuisione
clarius potuit definire,
ut carnis quidem nostrae patres
homines pronuntiaret,
animarum uero
deum solum esse patrem
constanter exprimeret?

quamquam
et in ipsa corporis huius concrezione
ministerium tantummodo
sit hominibus adscribendum,
summa uero conditionis
deo omnium creatori,
dicente Dauid:

*manus tuae fecerunt me,
et plasmauerunt me.*

et beatus Iob:

*nonne sicut lac, inquit,
mulsisti me,
coagulasti me
ut caseum?
ossibus et neruis
inseruisti me.*

et dominus ad Hieremiam:

*priusquam te in utero formarem,
noui te.*

3. Ecclesiastes uero
utriusque substantiae
naturam atque originem
examinatione ortus atque initii,
ex quo uidelicet unaquaeque processit,
et consideratione finis
ad quem unaquaeque contendit
satis euidenter
ac proprie colligens
pariter que de huius corporis
atque animae separatione disceptans
ita disseruit:

*priusquam conuertatur puluis in terram
sicut fuit,
et spiritus reuertatur ad deum,
qui dedit eum.*

quid apertius
dici potuit
quam
ut materiam carnis,

waar hij zegt:

*Bovendien hebben we
onze vleselijke vaders
als kastijders gehad,
en we kwamen tot inkeer;
zullen we ons dan niet veel meer onderwerpen
aan de Vader der geesten
en leven? (Heb. 12,9).*

2. Wat kon duidelijker worden uitgedrukt
dan dit onderscheid,
waar mannen
de vaders van ons lichaam genoemd worden,
terwijl aan God alleen
het vaderschap over de zielen
toegekend wordt?

Hoewel het waar blijft,
dat de mens
ook bij het ontstaan van het lichaam
slechts een dienende rol speelt,
terwijl God het is, de Schepper van alles,
die het eigenlijke doet,
volgens Davids woord:

*Uw handen hebben mij gemaakt
en gevormd (Ps. 119,73);*

terwijl de heilige man Job zegt:

*Hebt Gij mij niet doen vloeien
als melk
en mij als kaas
doen stremmen?
Gij hebt mij samengeweven
uit beenderen en zenuwen (Job 10,10-11 LXX).*

En tot Jeremia spreekt de Heer aldus:

*Voordat Ik u in de moederschoot vormde,
kende Ik u (Jer. 1,5).*

3. Ook Prediker
beschouwt
de oorsprong en het beginsel
van beide zelfstandigheden,
alsook hun aard
en het doel,
dat elk van beiden nastreeft,
om dan heel juiste conclusies te trekken
volgens ieders aard;
en als hij dan de scheiding
van lichaam en ziel behandelt,
schrijft hij:

*Alvorens het stof terugkeert naar de aarde
om wederom te worden wat het geweest is,
en de geest terugkeert naar God,
die hem heeft gegeven (Pred. 12,7).*

Hoe had het duidelijker
kunnen worden gezegd,

dat de materie van het lichaam,

quam puluerem nominavit,
 quia de hominis semine
 sumit exordium
 eius que uidetur ministerio
 seminari,
 uelut e terra sumptam
 iterum reuerti
 pronuntiaret
 ad terram,
 spiritum uero,
 qui non per conmixtionem sexus utriusque
 generatur,
 sed peculiariter a deo solo tribuitur,
 ad auctorem suum
 redire
 signaret?

4. quod etiam
 per illam dei insufflationem,
 qua Adam
 primitus animavit,
 euidenter exprimitur.

itaque
 his testimoniis
 manifeste colligimus
 patrem spirituum dici
 neminem posse
 nisi deum solum,
 qui eos ex nihilo
 cum uoluerit
 facit,
 homines uero
 carnis nostrae patres tantummodo
 nominari.

igitur
 et diabolus
 secundum hoc
 quod uel spiritus
 uel angelus
 uel bonus
 creatus est
 patrem neminem habuit
 nisi deum conditorem suum.

qui cum superbia fuisset elatus
 et dixisset in corde suo:
*ascendam
 super altitudinem nubium,
 ero similis
 altissimo,*
 factus est mendax
 et in ueritate non stetit,
 sed de proprio nequitiae thesauro
 mendacium proferens
 non solum mendax,
 sed etiam pater ipsius mendacii
 factus est,
 quo deitatem homini repromittens

dat hij *stof* noemt,
 omdat het uit het zaad van de mens
 ontstaat
 en door zijn toedoen
 gezaaid schijnt te worden,
 als uit de aarde genomen,
 weer tot de aarde
 terugkeert,

terwijl de geest,
 die niet door de telende werking der ouders
 wordt voortgebracht,
 maar speciaal door God alleen geschonken wordt,
 naar Hem als naar zijn Schepper
 teruggaat.

4. Dit wordt ook
 klaarblijkelijk tot uitdrukking gebracht
 door de adem die God blies
 in het lichaam van Adam
 om het te bezielen (Gen. 2,7).

Uit deze getuigenissen
 maken we duidelijk op,
 dat niemand dan God alleen
vader der geesten
 kan worden genoemd,
 want Hij maakt ze
 uit niets
 wanneer Hij wil.
 De mensen echter
 worden alleen *vaders van het lichaam*
 genoemd.

Zo heeft dus
 ook de duivel,
 omdat hij
 als geest
 of goede
 engel
 geschapen is,
 niemand tot vader gehad
 dan God zijn Schepper.

Toen hij door hoogmoed opgeblazen was
 en in zijn hart had gezegd:
*Ik zal opklimmen
 boven de hoogte der wolken,
 gelijk zal ik zijn
 aan de Allerhoogste* (Jes. 14,14),
 is hij een leugenaar geworden
 en stond hij niet in de waarheid (Joh. 8,44),
 maar uit zijn eigen schat van boosheid
 de leugen naar voren brengend,
 werd hij
 niet alleen een leugenaar,
 maar zelf *vader van de leugen*,
 zodat hij de mens de godheid belooft,

ac dicens:

*eritis
sicut dii,*
in ueritate non stetit,
sed ab initio
factus est homicida,
uel Adam
in condicionem mortalitatis
inducens
uel Abel
instigatione sua
per manum fratris
interimens.

5. Sed iam disputationem nostram
duarum ferme noctium lucubratione confectam
subsequens aurora
concludit
ac
de profundissimo quaestionum pelago
cumbam conlationis huiusce
ad tutissimum silentii portum
compendium nostrae rusticitatis
adtraxit.

in quo quidem profundo
quanto nos interius
diuini spiritus introduxerit flatus,
tanto diffusior
praecedens oculorum aciem
semper aperietur inmensitas
ac secundum sententiam Salomonis
*longius fiet a nobis magis
quam erat,
et alta profunditas,
quis inueniet eam?*

6. quamobrem
dominum deprecemur,
ut in nobis
uel timor eius
uel *caritas quae nescit cadere*
inmobilis
perseueret,
quae nos
et sapientes in omnibus
faciet
et a diaboli telis
proteget
semper inlaesos.
his etenim custodibus
impossibile est
quempiam
laqueos mortis
incurrere.

inter perfectos autem et imperfectos
ista distantia est,
quod in illis

en zegt:

*Ge zult zijn
als goden* (Gen. 3,5),
waardoor hij niet in de waarheid stond (Joh. 8,44).
Ja, hij werd zelfs
moordenaar vanaf het begin (Joh. 8,44),
zowel toen hij Adam
van de onsterfelijkheid
beroorfde
als toen hij Abel
door zijn aanstoken
door de hand van zijn broeder
doodde.

5. Maar nu komt de dageraad
een einde maken
aan ons onderhoud,
dat al bijna twee nachten duurt,
en
voert het scheepje van onze conferentie
uit de wijde en diepe zee van deze twistvragen
terug naar de rustige
en voor onze onwetendheid zo veilige
haven van het stilzwijgen.

Hoe verder
de ademtocht van Gods Geest in ons binnenste
ons binnenleidde in deze diepten,
hoe uitgestrekter en onmetelijker
horizonten
voor onze te zwakke ogen opengingen,
en volgens Salomons woord
*week de grens verder van ons terug
dan zij eerst was,
en die grote diepte,
wie zal haar bereiken?* (Pred. 7,24 LXX).

6. Bidden we dus
tot de Heer,
dat
zijn vrees
of zelfs zijn *liefde die nimmer vergaat* (1Kor. 13,8),
onwankelbaar
in ons moge voortduren:
zij make ons
wijs in alles

en beware ons
steeds ongedeed
voor de pijlen van de duivel.
Met zulke beschermers toch
is het onmogelijk
te vallen
in de strikken van de dood.

Dit is juist het verschil
tussen volmaakten en onvolmaakten,
dat bij de eerstgenoemden

quidem fixa
et ut ita dixerim maturior
caritas
tenacius perseuerans
firmius eos
ac facilius facit
in sanctitate durare,
in his uero
uelut infirmius conlocata
ac facilius refrigescens
cito
ac saepius eos
peccatorum conpellit laqueis
inplicari.

quibus auditis
ita nos
conlationis huius sermo flammauit,
ut
maiore mentis ardore
abeuntes a cella senis
quam ante uenientes
doctrinae eius plenitudinem
sitiremus.

de liefde
dieper wortel heeft geschoten
en als het ware rijper
en standvastiger is geworden,
zodat zij ze krachtiger beschermt,
en gemakkelijker
doet volharden in heiligheid.
Bij de onvolmaakten echter
is zij om zo te zeggen zwakker gevestigd
en verkilt gemakkelijker,
waardoor dezen zich vlugger
en veelvuldiger
door de strikken der zonde
laten vangen.

Toen wij dit alles hadden gehoord,
ontstaken de woorden van deze conferentie
zo'n vuur in ons binnenste,
dat wij
bij het heengaan uit de cel van de grijsaard
heviger dorst
gevoelden
naar zijn zo overvloedige lering
dan toen wij er waren binnengetreten.